

Sirkka-Liisa Westergård

TACKA NU VACKERT

 SAHLGREN'S

*Tillägnas mina föräldrar som gav
mig livet och alla dem som
hjälpt mig att leva det.
Enligt ett afrikanskt ordspråk skall
man inte leta för mycket för det
stör det som vilar. Jag dristar
mig att leta, trots allt.*

Sirkka-Liisa Westergård
TACKA NU VACKERT

Ett krigsbarn minns

Sahlgrens förlag Ab

Utgiven med medel fördelade av Delegationen för de
svenska litteraturens främjande.
Författaren har erhållit stipendium från
Nygréns stiftelse för fullföljande
av projektet.

ISBN 951-9016-17-1
Tryckt i Estland 2002

Förord

I hamnstaden Kotka vid Finska viken föddes min far, Toivo Albin Laitinen, den 8.11 1908. Han växte upp i ett arbetarhem med en syskonskara på åtta barn. Bostaden låg i gamla Huovinens hus där flera barnfamiljer var inhysta. En av småflickorna där hette Hellin. Hon skulle senare bli min styvmor.

Toivo och Hellin lekte en hel del tillsammans, men när Hellin Lehtinen flyttade med föräldrar och syskon till Kuutsalogatan blev avståndet för långt och sjuåringarnas vänskapsband klipptes av.

De träffades igen som tonåringar och var ofta tillsammans på skridskobanan där de åkte paråkning, han med s.k. "Nurmare" (som skruvades fast under monokängorna), hon med skönskridskor, ett av de första par i sitt slag

som köpts i Kotka. Hellin bar en klargrön dräkt. De var ett vackert och skickligt åkande par som ofta fick åskådare och beundrare. Men vänskapsbanden klipptes av, än en gång, för att senare i livet återknytas.

I Kontiolahti i Karelen föddes min mor, Tyyne Ester Matintytär Nuutinen den 19.1 1916. Också hon växte upp i en stor syskonskara.

Samma dag hon fyllde tolv år, flyttade hon till Kotka. Hon följde med sin äldre bror Tauno och levde i hamnstaden under hans beskydd.

Så kom det sig en dag att Toivo och Tyyne träffades och kärleken spirade. Bröllopet firades i all enkelhet den 12.5 1935.

Den 16.11. 1936 var det dags för mig att komma till världen.

Mors död

- Det var för att du fick födas som hon dog.

Det sade min pappa ofta. Mamma dog som 23-åring i skelettuberkulos. Jag hade då fyllt tre år. När hon väntade mig och var intagen på sjukhuset med feber och vätska i kroppen, hade en läkare föreslagit abort. Mamma hade svarat:

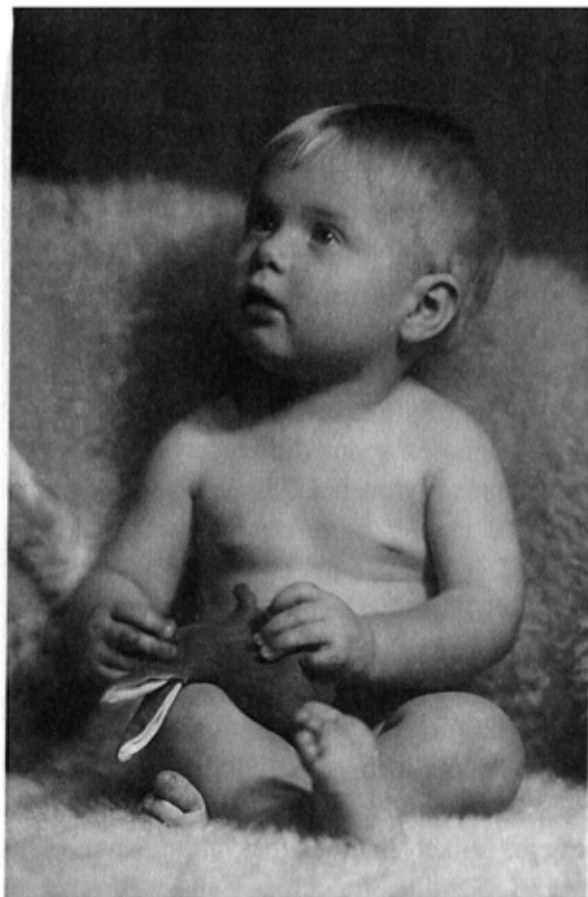
- Det som är där skall vara där.

Så blev det. Men mammas kamp för att jag skulle komma till världen blev mycket svår.

Jag har som vuxen skrivit till sjukhusarkivet i Kotka och begärt att få kopior på sjuk- och förlossningsjournalerna. Närmare mamma in så kunde jag knappast komma. Jag satt ensam här hemma med många av de viktigaste rågorna besvarade på några papper.

En lycklig familjetilldragelse: Pappa Toivo och mamma Tyyne med nyfödda Sirkka-Liisa hösten 1936.

Sirkka-Liisa, här åtta månader gammal, på besök i fotografens ateljé i Kotka sommaren 1937.

Mammas kamp för att jag skulle få komma till världen står skriven framför mig, hela förloppet minut för minut.

Hon hade värkar i nästan fyra dygn. Efter 33 timmar och 35 minuter på förlossningsavdelningen föddes jag. En klimp på 3.450 gram och 48 centimeter lång. Jag hade blå ögon och brunt hår. Mamma skrevs ut från sjukhuset som frisk.

Efter drygt två år blev hon sjuk. Ryggen blev svagare och hon började gå mer och mer framåtböjd. Fyra månader låg hon på sjukhuset med diagnosen spondylitis tuberculosa.

Vi hade flyttat till Pihlajatie 36. Mamma försökte tappert vara hemma med man och barn. Det berättas att hon gladdes över mig och höll mig till sitt bröst. Hon sägs ha varit en glad människa.

Första tiden hemma mådde hon rätt skapligt men fick plötsligt stora, ömmande förhårdnader på låren och hade ständigt feber under några veckor. På nätterna låg hon i en gipsvagga, vilket lindrade besvären. Men komplikationer tillstötte och dr Zall lovade igen ta in henne på sjukhuset. I det skedet rann det illaluktande var ur öppna sår på hennes lår.

Mamma skrevs ut från sjukhuset den 27 augusti 1939. Som död.

Nu hade vi åter flyttat, denna gång till

Puistotie. Jag har aldrig fått någon förklaring till dessa ständiga flyttningar.

Under min uppväxt var alla frågor om mamma tabubelagda. Hon var borta – istället fanns jag, vilket tydligen inte var något bra alternativ för pappa. Var det mitt fel att mamma dog? Jag rådde väl inte för att jag hade fått födas?

Eftersom jag under mina första skolår inte fick svar på dessa frågor gick jag till pastors-expeditionen i Kotka och hörde mig för om de visste något om orsakerna till mammas död. En vänlig kontorist slog upp i en bok och upplyste mig om att det berodde på tuberkulos i ryggen.

I samskolans andra klass hade jag en kamrat vars pappa var läkare på sjukhuset. Hon berättade för honom om hur mina tankar ständigt upptogs av mamma. Denna mänskliga läkare gav mig en besökstid. Jag fick bekanta mig med mammas sjukberättelse. Det kändes som en direkt kontakt till mamma, hon var så närvarande.

Samma känsla erfor jag då jag då som 60-åring satt med samma papper framför mig. Jag minns läkaren i sin vita rock vid sitt skrivbord och hur han såg på mig med vemodig blick, på detta moderlösa barn.

Drygt ett år efter Sirkka-Liisas mammas död gifte pappa Toivo sig med barndomsvännen Hellin Lehtinen.

Efter mammas död var både pappa och jag förlorare. Han hade mist sin hustru och jag min mamma. Jag var ett barn på tre år och två månader som hade försatt honom i en bekymmersam situation. Sorgen dränkte han i alkohol, men inte värre än att han kunde sköta sitt arbete som lastbilschaufför.

Märkligt nog kom hans lekkamrat och ungdomsvän Hellin Lehtinen än en gång in i bilden. Hade hon kanske funnits där redan under mammas sjukdomstid som tröstare och vän?

Pappa och Hellin gifte sig 21.12 1940. Vi hade flyttat för fjärde gången och bodde i en trähuslänga på Puutarhakatu.

interkriget

En mulen höstdag, torsdagen den 30 november 1939, angrep Sovjet Finland. Det blev bomb-räder över hela södra Finland och anfall vid östgränsen.

Också Kotka drabbades denna första krigs-dag av ett tiotal bomber. De träffade bl.a. järnvägsstationen och ön Tiutinen. Civilbe-folkningen led betydande förluster. Annandag jul bombades Kotka från mycket hög höjd. Över staden fälldes 14 sprängbomber och någ-ra brandbomber. Sprängbomberna verkade ge-nom splitter som slungades omkring vid deto-nationen. Dessa bomber sattes därför in mot levande mål.

Ett stenhus skadades svårt och ett par trä-hus brann till grunden. Många fönster splitt-rades på sjukhuset och stadshuset. Fiendeplan-en flög på så hög höjd att det var omöjligt att bekämpa anfallen.

På nyårsaftonen kom 11 plan i formation och fällde en massa bomber över Kotka. Flera av dessa föll i havet, turligt nog.

När larmet vrålade sin bekanta låt, var ingen omedveten om vad som gällde. Gatorna och torget tömdes, bilarna stannade, affärerna stängde och folk skyndade till bombskydden. Det var inte värt att stanna ute på gatan och titta. Man kunde till och med bli bötfälld för det.

Kotka fick under vinterkriget erfara sammanlagt 18 bombräder och 188 luftalarm under 64 dygn. Detta särskilt i februari, tills det blev fred den 13 mars 1940. Kriget pågick i 105 dagar och krävde över 20.000 döda. Totalt fälldes omkring 100.000 bomber över Finland, cirka 41.000 var brandbomber.

Vi som bodde på Puutarhakatu fick söka skydd i en bastu på gården då sirenerna ljöd. Jag har ett starkt synminne av att folk satt påklädda och kurade på laven. En gång då det blev alarm sprang Hellin och jag med många andra till vårt skyddsrum. Jag snavade och blev liggande ensam ett stycke från bastun.

- Ligg still, stig inte upp, ropade någon till mig.

Där låg jag och såg i ögonvrån en kvinna komma ut på sin trappa och sopas bort av bombens tryckvåg. Ivriga händer hjälpte mig

in i "tryggheten" innan faran-över-signalen hördes.

Nästa bomb blev en fullträff i vårt hus. Vi blev hemlösa, vårt hem i trähuslängan fanns helt enkelt inte mer. Allt var förintat och bränt. Allt var borta. Oersättliga, för familjen betydelsefulla ting, var förstörda. Det enda som fanns kvar var vi själva och kläderna vi hade på oss.

Den 6 januari 1940 lyckades vårt försvar skjuta ner nio ryska plan. Ur ett av de brinnande planen hoppade två piloter med fallskärm, den ena dog, den andra bröt benet och fördes till Kotka sjukhus.

Den 3 februari kom fienden igen med kraft. 150 bomber fälldes denna dag över staden. Det var sprängbomber och brandbomber, vilkas vikt varierade mellan två och fem kilo. Därtill fälldes ett tiotal minbomber, vilkas vikt varierade mellan 20 och 300 kilo.

Minbomberna verkade genom den tryckvåg som utvecklades vid detonationen och kallades även för kvartersbomber. Denna gång förorsakade bomberna ett flertal bränder. Bland annat Enzo Gutzeits norska såg brann, 200 plankstaplar med sågat virke gick upp i rök. Ett otal byggnader skadades, åtta brann till grunden. Sjukhusområdet bombades och den helt nya tvättinrättningen förstördes. Den 18

februari fällde 34 plan ett 40-tal sprängbomber och ett stort antal brandbomber.

Pappa hörde till dem som fick uppdraget att evakuera folk och bohag från Hogland i Finska viken. Det innebar långa vägar över isen med lastbilar. Där fanns många riskmoment. Alla gjorde sitt yttersta för att rädda så mycket som möjligt innan ön skulle falla i sovjetiska händer. För detta uppdrag fick pappa en tapperhetsmedalj.

Hellins mamma gav oss tak över huvudet den första tiden efter att vårt hem bombats. Också här fick vi en bomb över oss, men den detonerade inte. Än en gång flyttade vi, men den vistelsen varade inte länge för mig. Det började bli för farligt att stanna i Kotka som ständigt utsattes för luftanfall.

Hellins mor Hanna och hennes dotter Aino med son hade evakuerats till Mäntyharju omkring 150 kilometer från staden. Hellin kontaktade dem och bad att de skulle ta emot mig. Det gick att ordna så att jag med min följeslagare kom dit med tåg.

I Mäntyharju bodde vi hos Pekka Pietaris syster Hilda i Olikkala. Huset var ett långt timmerhus med många rum. En storstuga, en matsal, Hildas och makens sängkammare och ett gästrum där vi bodde. Där levde vi samma-

ren 1940. Männen i Mäntyharju var fortfarande inkallade, så Hilda, min värdinna, och gammelmormor skötte hus och djur. Granngubben kom och skodde hästarna. Mjölkstänkorna kärrades till grindöppningen, där de avhämtades.

På gården fanns äppelträd, bärbuskar, potatisland samt hönor och tuppar. En idyll kan man tycka. För min del blev det en kamp för livet. Jag fick difteri.

Pappa och Hellin hämtade mig med en lastbil och förde mig till sjukhuset. Under färden kippade jag mer och mer efter luft. Småningom blev jag allt blåare i ansiktet. På sjukhuset gjorde läkaren omedelbart ett kirurgiskt ingrepp, trachestomi. En konstgjord öppning till luftröret, där man tillfälligt kunde placera ett böjt silverrör för att jag skulle kunna andas och luftröret rengöras.

Så gavs mig livet för andra gången tack vare pappas och Hellins snabba transport med sitt halvdöda barn och genom läkarens likaså snabba ingrepp.

Fortsättningskriget

Kring midsommar, den 22 juni 1941, drogs landet på nytt in i kriget. En barnförflyttningskommitté vid Socialministeriet beslöt att barn från det otrygga Finland skulle placeras hos familjer i Sverige. En viss behovsprövning förutsattes.

Den 25 juni fanns endast 8.000 av Kotkas ursprungliga 22.000 invånare kvar i staden. Resten var evakuerade. Kotkas läge på vägen till de finländska bombmålen gjorde att många bomber fälldes där. Kanhända följde flygarna järnvägsspåren och fabriksskorstenarna?

Kotka levde sitt eget liv trots att staden befann sig i krigets grepp. Människorna började känna sig krigströtta och deras ansikten blev allt stramare. Brist på näring och vila satte sin stämpel på envar. Med tiden blev dagligvarornas begränsningar allt tyngre att utstå. Speciellt fanns ett skriande behov av kläder.

Sirkka-Liisa Laitinen
Hakijan omakuvien määrätyksiä

Kansainvälinen kutsutodistuksen todistaja on esittänyt *)
Tämä todistus on annettu hakijan suostumuksella *)

4242.
N:o

Estettömyystodistus ulkomaanmatkaa varten.

Minä todistan virkami-
nän todistuksen perusteella, että Suomen kansalainen

Sirkka Liisa Laitinen

ammattiltaan tai toimitaan **lapsi**
(erittäin tai säännöllisesti elänyt)

v. **1936** , syntynyt **16** p:nä **1917** k:nä
Kotka kaupungissa - kauppalassa - kunnassa *)

ja vakinaisesti asuva **Kotkan kaupungissa - kunnassa**

Kotkan kaupungissa, on estettömän ulkomaille (määrätty)

matkustaa **Ennen (1) ynnä** vuoden **kunkin** ajaksi.

Matkan tarkoitus on **työmatka** - eläköiden - opetus - vierailus - matkustaa

Hakijan tunnusmerkit:

Pituus **100 cm.**

Huoneen väri **ruskea**

Den 3 februari 1942 haglade i två omgångar 500 brandbomber samt ett 30-tal sprängbomber över staden. Med tanke på att Kotka var en helt öppen stad och utan luftvärn, kunde skadorna betraktas som måttliga. 46 människor dog, sex stenhus förvandlades till ruiner, liksom 36 trähus. Delvis förstördes 29 stenhus och 200 trähus.

Pappa och hans nya hustru Hellin hade sannolikt stora svårigheter att ta hand om mig. Därför lämnade de in en ansökan i hopp om att få mig bort från krigets fasor och umbäranden till ett land i fred. Svaret blev jakande i och med att jag var ett barn från ett bombskadat hem. Jag fick tillstånd att vistas ett år i Sverige.

Mitt unga livs längsta tågresor började den 2 mars 1942. Det var då pappa överlämnade mig åt krigslottorna. Resan etsade sig djupt i min själ. Den satte så djupa spår att jag förträngt det mesta ur minnet. Brottstycken minns jag, avbrotten, och då vi fick något gott att sätta i munnen. Än idag smärtar det att läsa om krigsbarnen eller se filmer om dem. Vad är det som känns så starkt och gör så ont?

Hinderlöshetsintyget hörde till de handlingar som krävdes för att Sirkka-Liisa skulle få tillstånd att åka utomlands för ett års "studier" i Sverige.

Vi transporterades med tåg från Helsingfors över Haparanda till Sverige, i mitt fall till Örebro. Jag var bara fem år och tre månader gammal men hade redan hunnit se en hel del av krigets fasor. Jag hade ju sett hem och hus brinna. Otaliga dagar och nätter hade jag suttit nere i källargångarna i det stora sexvåningshuset och före det i den brunna trähuslängans bastu. I höghuset fick man inte använda hisarna vid larm. Ofta sprang man till källaren klädd i vad man just då råkade ha på sig, antingen det var natt eller dag. Luften där nere var tjock och fylld av oro. Oro över dem man hade omkring sig, oro över hus och hem och över anhöriga som var utanför denna källargemenskap. Skulle vi någonsin komma ut därfån helbrädda? Vid varje bombardemang var det alltid någon som drabbades. Ofta var fönstren urblåsta. Möbler och andra inventarier hade flyttats om, ibland söndrats. Vår mjölkkanne lyftes en gång av lufttrycket efter en bomb från köket till tamburen med locket på. Inte en endaste droppe mjölk gick förlorad den gången.

Med dessa upplevelser i minnet började min långa tågresan.

Resan till Sverige

Jag omhändertogs på tåget av både hjälpsamma och stressade lottor. Mitt bagage bestod av en liten sliten kappsäck. Den innehöll en enda sak, en gåva till mina sverigeföräldrar. En liten virkad spetsduk.

Där satt jag på en hård bänk bland en massa främmande barn. Gråtande, skrikande och många helt förstummade. Jag känner på mig att jag hörde till de sistnämnda.

Vi och lottorna hade en lång och farlig resa framför oss. Det hände att tågen med barntransporter bombades. Vid bombanfallen måste barnen ta sig ur tågagnarna och söka skydd vid sidan av järnvägsspåren. Gång på gång anföll de sovjetiska planen, men i de flesta fall klarade sig transporterna utan missöden fram till gränsen.

Avbrotten för att söka skydd i snön under

de ryska planens räder blev ibland mera välkomna än skrämmande händelser.

Lottorna har berättat om barn som placerats på tåget av mödrar som sagt till dem att sitta stilla och vänta medan de gått för att "hämta något som blivit glömt". Barnets totala förtvivlan när tåget börjat rulla iväg utan att mamman kommit tillbaka är minnesbilder som stannat för livet. Mödrarna hade inte klarat av att ta farväl, men hur upplevde barnen detta?

Av säkerhetsskäl avgick alla transporter nattetid. I vänthallen vid Helsingfors järnvägsstation fanns massor av barn. Alla hade vi en namnlapp i ett snöre om halsen. Alla hade fått sina lappar före avresan. Förvirringen blev ibland total när ungarna bytte lappar med varandra, tappade bort dem eller tuggade sönder dem och åt upp dem med knutar och allt.

En lotta berättar: "En gång på ett barntåg hörde vi flygplan över oss. Vi släckte alla ljus och körde in på ett stickspår. På det sättet klarade vi oss. Värre var det för ett annat barntåg som träffades av bomber. En vagn började brinna. En av vårdarna slängde ut ett barn genom fönstret. Det hamnade i en snödri-va utan skador och fick senare sitt sverige- hem i Dalarna".

En situationsbild ur Pertti Kavéns bok "70.000 små öden".

Barnen gömde sig nästan förstelnade i sin skräck. Det har många som deltagit i barntransporterna vittnat om. Främst gällde det barn i åldern två till fem år. De var tillräckligt stora för att förstå att något ofattbart höll på att hända, för små för att kunna omvandla förberedelserna och förklaringarna inför resan till konkreta fakta. För dem betydde inte löftena om fred, god mat och fina kläder någonting.

Alla vi barn var på resa mot det okända. Skulle resan aldrig ta slut? Mellan sju och tio dygn var vi på väg. Först från Helsingfors till Haparanda, där svenska lottor tog över ansvaret när det blev tågbyte. Haparandalottorna följde barnen till Boden dit tåget ankom på kvällen. Barnen fördes i bilar från stationen till kasernerna. Där väntade kvällsmål, avlusning, varmt bad och rena bäddar.

Proviantlottorna skötte matlagningen. Andra lottor matade barnen. Tvättlottorna tvättade dem. Så följde torkning, kamning och påklädning av nattdräkterna. Sedan dröjde det inte länge förrän alla 350 barn låg försänkta i djup sömn.

De följande dagarna undersöktes barnen av läkare. Lungorna genomlystes, urinen kontrollerades på socker och äggvita, svalg- och näsprov togs. Dessutom vaccinerades man mot smittkoppor och difteri.

I tre dygn inhystes vi i en kasern. Vi skulle vaccineras i ett stort rum. Jag vägrade ställa upp på detta och kämpade emot med alla mina små krafter. Det slutade med att jag låg tvärs över knäna på läkaren som stack sprutan medan en sköterska höll ett stadigt grepp om mina ben, som gick som trumpinnar.

Norrbottens regemente med högkvarter i Boden hade vintern 1941-42 en överste vid namn Ramström som kommendör. Hans hustru var aktiv inom Hjälpkommittén för Finlands barn och ville upprätta ett genomgångshem för den ökande skaran som anlände med tåg via Haparanda.

Översten ställde sig välvilligt till saken och lovade sin fru en hel kasern för ändamålet. Fru Ramström erinrar sig den skumma decembermorgon, då översten kommenderat ut ett nyligen anlänt kompani unga beväringar och underrättat dem om att "350 finska barn nu behöva era rum och bäddar. Inkvartering för er har ordnats i Edefors sju mil härifrån. Vad tycker ni, gossar?"

Alla svarade med en mun att de gärna skulle ge sig iväg för att bereda plats åt barn från Finland. I den smällkalla morgonen, medan de nattliga norrskensflammorna ännu dallrade på himlen, steg de i snökåpor klädda ynglingarna

på sina skidor och försvann som ett band in i skogsmörkret för att skida den sju mil långa vägen till Edefors.

Så kom lottorna och den första barnsändningen, som följdes av nya och åter nya. Transporterna fortsatte till slutet av april 1942. Ett tågsätt kunde ha upp till 600 barn.

Före avresan hade barnen fått ett tuberkulinplåster. Reaktionen var färdig att avläsa om några dagar. Barnen stannade för det mesta tre-fyra dagar på sina mottagningsställen. De behövde vila efter resans ansträngningar.

Oftast gick det bra på dessa uppsamlingshem. Barnen hade en för barn vanlig, men i alla fall sällsynt förmåga att anpassa sig. De var lugna och tåliga. Språksvårigheterna övervann de också som bara barn kan. Det var ingen ovanlig syn att plötsligt se ett svensk- och ett finskspråkigt barn leka med varandra. Tala och svara på respektive språk och faktiskt begripa – utan att de kunde ett enda ord av varandras tungomål. Läkarna fick bläddra i parlörer och stava sig till kontakt när ingen tolk fanns till hands och barnen begrep och lydde.

Några episoder från uppsamlingsplatsen på svenska sidan:

Äldre syskon hade ofta som sista löfte i

hemlandet lovat se till sina småsyskon. Åldersskillnaden var ju sällan stor. Tillsammans med andra finska barn anlände en kväll tre syskon. Efter den långa tågresan satt de vid ett middagsbord med stekt knackkorv, sås och potatis framför sig. Då började de yngre syskonen, de femåriga tvillingbröderna, köra i sig allt vad de förmådde av maten. Ibland tog de en korv mellan fingrarna och proppade munnen full. Den sjuåriga systemen blev förfärad över brödernas dåliga bordsskick. Hon sprang över till dem på andra sidan av det stora bordet och tillrättavisade dem.

– Vad skulle mor säga om hon såg hur ni äter? Kommer ni inte ihåg att det sista hon sade när vi reste var att vi skulle uppföra oss ordentligt.

Pojkarna var i sjunde himlen. De struntade i systemens förmaningar. Rätt framför näsan på henne stoppade de en ny korv i munnen. Med händerna kavat i sidorna snäste hon till bröderna – minns ni inte att mor sade att jag skulle vara här i hennes ställe. Och så gav hon dem vardera en sådan sjungande örfil att den späda-re av bröderna ramlade av stolen. Det gjorde verkan. Med skrämnd uppsyn kröp gossen upp och under resten av måltiden satt de båda stilla på sina platser och åt vackert och lugnt.

Där fanns också en tvåårig flicka. Hon tjöt

som en mistsiren. Hon hade just kommit från stationen tillsammans med sin sjuåriga bror. Det hällregnade och tösens kängor var genomblöta. Lottorna tog dem genast av henne och försökte sätta på torra tofflor. Flickan sparkade och skrek så vilt att det inte gick. Då kom den sjuåriga brodern. Han tog systern i famn, grep stadigt tag i de små fötterna och fick på tofflorna i en handvändning, varpå han med en sträng blick på sin lilla syster sade harmset och allvarsamt:

- När man får så fina, nya tofflor och skriker som du, får hela Finland skämmas.

Berättelserna är återgivna ur *Med 40 000 finska barn i Sverige. En folkvandring i smått* (Finlandia presstjänst), utgiven 1943. Själv sände jag boken som nyutgåva till mina krigsföräldrar, tant Hulda och farbror Eric 1944.

Pålsboda

Det har kallats världshistoriens största barnförflyttning. Två gånger i veckan gick tåget från Helsingfors med cirka 300 barn per tur, men det kunde ju ibland vara upp till 600 barn. Enligt statistiken sändes de flesta barnen till Sverige åren 1942 och 1944 då bombfaran var som mest överhängande. I tiotusental kastades värnlösa små finska medborgare fram och tillbaka över gränserna.

Barnen slets mellan föräldrar i Finland och fosterföräldrar i Sverige och tvingades att leva i konstant fruktan för att deras skenbart lugna tillvaro skulle slås i spillror.

Hemväg? Hem, vart då? Hem hade ju blivit Sverige. Språket, vänner, ja allt. Att transporteras bort upplevdes som straff för att man inte varit tillräckligt snäll eller annars bara varit i vägen. Det upplevdes även som ett svek. Man

var önskad. "Föräldrarna vill inte ha mig hos sig. De har fått nog". Ny familj. Nytt land. Nytt språk. Uppsplitande händelser som skakade om grundtryggheten. Min resa ut i det okända närmade sig ändhållplatsen.

Apelsinen, med dess doft och smak, är mitt första minne av den goda maten vi fick på den svenska sidan. Vi fick också choklad, men många av barnen fick ont i magen av den okända läckerheten.

För att fungera som tolkar för barnen följde några av lottorna från Finland med tåget också på den svenska sidan. Tågen där var både bekvämare och lugnare att färdas i. En stor restrotthet drabbade oss alla, liksom en ny spänning. Från ett mörklagt Finland i krig kom vi rätt in i ett fredligt land som flammade av neonljus.

I Örebro togs 100 barn från Finland emot av länets representant den 12.3 1942. Bland många andra hade Hulda och Eric Sköldqvist i Pålsboda, tre mil söder om Örebro, anmält sig som fosterföräldrar till ett litet finskt barn. Vi småttingar var placerade i barnhäckar, några i varje. Våra fosterföräldrar fick gå runt och leta rätt på någon som de "föll för". Av de blivande fostermammorna var flera lottor som ställt upp för att ta Finlands sak till sin. Tant Hulda var aktivt med i lottarörelsen, och enligt

Tant Hulda och Sirkka-Liisa på hemtrappan i Pålshoda.

henne skulle jag då hon passerade min "häck" ha sträckt ut handen genom spjälorna, tagit henne i kjolen och sagt:

– Till dig vill jag komma.

Hon hade tänkt sig ett mindre barn men upplevde det hela som en ödets fingervisning och tog mig.

Vi åkte med rälsbuss från Örebro till Pålshoda. Under resan fick jag en chokladbit i min hand. Satt och höll om den tills den smalt. Chokladen började sippra ut mellan fingrarna, men jag smakade inte på läckerheten. Tant Hulda förstod inte alls varför jag bar mig åt som jag gjorde. Vi kunde inte varandras språk och klarade inte av att samtala med varandra. Det var svårt.

I boken *Det får aldrig hända igen* skriver Annu Edwardsen om då barnen väljs ut efter utseende och ålder: "De barn som var minst och sötast pekades ut först. Till sist var det bara en pojke kvar. Jag såg hur underläppen darrade på honom och hur han skräckslagen sneglade under lugg på alla främmande människor som stod i lokalen. Det var han som blev vår pojke. Känslan av att stå fullständigt ensam och utlämnad åt främmande människor som man inte ens kan tala med, är en så skrämmande händelse i ett barns liv, att spåren inte kan bli annat än bestående. Värre är då att

detta skall upprepas. Man blir utlämnad, främmande och ensam än en gång då man sänds tillbaka till Finland."

Så var vi framme i Pålsboda. Tant Hulda höll mig i ett fast grepp om handleden när vi promenerade hemåt från järnvägsstationen. Jag gick tyst vid hennes sida och höll hårt om handtaget på min "reskamrat" - min lilla slitna kappsäck.

I förbifarten tittade vi in i Konsum-affären. Jag skulle visas upp för deras gode vän, Konsums föreståndare Bror Bergman. En vänlig man i vit rock. Jag tyckte om hans sätt att se på mig. Han gav mig nya strumpor och en påse karameller. Jag hade fått en vän.

Målet för vår promenad var ett tvåvåningshus rappat i tegelröd nyans i sluttningen av Norrgatan 18. Resten av dagen satt jag som gjuten i farbror Erics famn. Han var inkallad men hemma på permission. Det måste ha varit med blandade känslor jag satt i famnen hos en främmande man klädd i militäruniform...

Denna, för mig då tryggaste platsen, lämnade jag endast för att besöka toaletten. Kökssoffan blev min sovplats. Locket lyftes bort och där uppenbarades min egen bädd. Rena vita lakan och ett mjukt täcke att krypa in under.

*Fosterföräldrarna Hulda och Eric Sköldqvist med sin
finska skyddsling.*

Vid tvåtiden på natten flög regelbundet ett plan över Pålsboda. Det flög högt, men registrerades av mig som fara. Ryssen? Jag flydde omedelbart till tant Huldass säng. Kröp in under hennes täcke och ropade på finska "lentokone, lentokone". Det upprepades natt efter natt och tant Hulda kunde inte begripa vad det gick åt flickan.

Senare kom hon på att slå upp ordet "lentokone" i parlören som delades ut till krigsbarnens familjer. Då förstod hon min rädsla. Snart märkte också jag att flygplan i detta land inte var det samma som flygplan i Finland. Att inga bomber föll på oss fastän planen flög över oss.

Rädslan tog sig även andra former. Jag blev sängvätare. Drömde jag mardrömmar eller annars blev rädd kissade jag på mig. Ibland hade jag stora bekymmer med att torka lakan och byxor mitt i natten över stolar. Jag hoppades att tant Hulda inte skulle se att jag smutsat ned hennes rena, fina sängkläder och banna mig.

Det fanns en annan flicka från Finland, också hon från Kotka, i Pålsboda. Hon hette Ritva Koikkalainen. Hon kom med sin yngre bror med samma tågtransport som jag. Hon hamnade hon Volvans på andra sidan vägen. Språket hade vi gemensamt, men vi lekte trots det inte mycket med varandra. Det var något

Sirkka-Liisa (t.h.) och Ritva Koikkalainen hade finska språket gemensamt.

annat som inte passade. Jag tror att hon fostrades ännu strängare än jag.

Min bästis blev Margareta Hallgren. Hon var jämnårig med mig och dotter till pastorn på Filadelfia. Familjen bodde längre ned på samma gata i kyrkhuset som många gånger blev vårt lekutrymme. De som såg oss leka förundrades över att den ena talade finska och den andra svenska, men ändå förstod vi varandra så bra.

Margareta Hallgren blev Sirkka-Liisas bästa vän. Här är de på besök i Örebro.

Efter tre månader kunde jag göra mig förstådd av andra än Margareta. Bland det första jag sade var att klart och tydligt upplysa om att "jag är finne". Jag sade det med en stor portion stolthet. Jag var någonting. Svåra situationer eller om någon retades med mig klarade jag av med mitt stående uttryck: "Det gör inte mej nå't". Men det gjorde det nog.

Jag hamnade snart på sjukhus i Örebro där jag fick mina tonsiller opererade. Sannolikt var detta en följd av difterin jag haft tidigare. Halsen var väldigt sjuk efter operationen, så jag kunde inte tala.

Men det hade tant Majken svårt att förstå - en familjevän till mina fosterföräldrar, som hälsade på. Hon gav mig min första nallebjörn och kunde inte begripa varför jag inte ens tackade. Jag bara satt och log över hela ansiktet och kramade ömt min första leksak. Vuxna beter sig konstigt ibland. Tant Majken förstod inte att jag hade ont i halsen dagen efter tonsilloperationen och därför inte kunde prata.

En annan sjukdom som därefter drabbade mig var bölder. När en böld hade mognat och spruckit, så blommade följande upp. Det gjorde ont och det var äckligt med allt var. Särskilt minns jag en böld som slog ut i sidan på mig. Den sprack när jag satt i lekparkens gunga. Jag gick gråtande hemåt. Blod och var rann utmed sidan och kläderna. Mest var jag rädd för att få stryk för att jag smutsat ned kläderna. Gråten berodde på rädsla, inte på smärta. Jag hade tagit den tuffa stilen för att överleva och brukade inte gråta av smärta.

Då jag var snäll och lydig - kammade mattfransarna med en stor träkam, plockade bort

maskrosblommor från gräsmattan, tackade och tackade och sprang ärenden - belönades jag med glass eller saft och kakor. Om jag var olydig och gjorde egna utfärder till vänner som jag funnit i Pålsboda resulterade det i stryk.

Tant Hulda lät sin kraftiga mejerskehand slå mig på skinkorna tills de blev röda. Först lade hon mig på mage i sin famn. Det var förnedrande. Jag skulle vara lydig och tacksam över allt jag fick. Tacksam över att jag alls fick finnas till. "Är du inte snäll skickar vi dig tillbaka till Finland". Ibland hann jag inte spontant tacka för något jag fått förrän orden "tacka nu vackert" kom. Något av lusten att tacka försvann genom detta och jag vägrade åtylta uppmaningen. Då hände det att gåvan jag fått togs ifrån mig. Först då jag snyftande fick fram ett tack fick jag gåvan tillbaka.

Hel, ren och mätt. Det var tant Huldass åsikt om hur jag borde vara. Renheten gällde även hemmet som var rent till bristningsgränsen. Man fick inte leka på söndagarna, inte gå någonstans. Man skulle sitta stilla finklädd i klänning, vita knästrumpor och med en stor rosett hårt knuten i håret. Min åsikt om detta söndagsleverne fick de höra en helg då jag fått nog:

- Dom här skitna söndagarna skulle inte alls vara!

Idyllen

Lika snabbt som jag lärde mig svenska glömde jag mitt modersmål. Kunde nu kommunicera med vem som helst och utom Margareta var mina vänner Bror på Konsum och Bertha som hade en intressant telefonväxel hemma och alltid saft och bullar. Bertha hade glittrande glada ögon och alla dessa personer älskade mig som jag var. Därtill hade jag fått en vän i stinsen på Pålseboda station. Han och hans fru bodde nära oss. Dit var det lätt att förirra sig och glömma tid och rum.

- Vad skall jag göra med ungen, det hjälper inte med stryk, beklagade sig tant Hulda för någon.

Denna någon gav rådet som hjälpte:

- Lägg henne.

Det ledde till att jag snart låg i kökssoffan

en solig, härlig sommardag. Margareta kom och frågade om jag skulle komma ut och leka.

- Sirkka ligger idag, svarade tant Hulda. Hon har varit olydig.

Den medicinen tog. Det var enda gången jag som frisk låg i kökssoffan dagtid. Kanske blev jag ett lydigare barn efter denna läxa, men det hände fortfarande att jag inte kom ihåg tiden när jag skulle vara hemma. En gång hade jag förrirat mig till Bertha. Då kom tant Hulda efter mig på cykel. Hon var förargad. Jag fick åka hem på pakethållaren med stränga order att hålla benen utsträckta. Jag höll hårt i spiralerna under sadeln.

- Nu Sirkka när vi kommer hem skall du få stryk, sade tant Hulda harmset.

Efter en stunds eftertanke svarade jag:

- Det kunde allt hända värre saker än det...

- Vad kunde det vara som är värre än stryk? undrade hon.

- Jo, du kunde lämna mig utan mat.

Den gången blev det inte stryk.

Tant Hulda upplyste mig också om att varje gång jag ljög fick jag en svart fläck i hjärtat. Fläckarnas storlek berodde på lögnens art. Det bekymrade mig hur mitt hjärta blev svartare och svartare och jag undrade i mitt stilla sinne om det fanns plats för mera svart.

Oftast var det trots allt glädje, lek och positiva rackartygsupplevelser. Under varma sommar-dagar fick jag bada i en bunke med solvarmt vatten. Bunken stod på gräsmattan bakom hus-et. Margareta kom gärna och kröp ner i bun-ken med mig. Då blev den full och vattnet rann till vår förtjusning över bräddarna. Sedan sprang vi kiknande av skratt spritt nakna runt huset. Højden av lycka var då farbror Eric road av leken stod i källartrappan och sprutade kallt vatten på oss då vi sprang förbi.

Farbror Eric hade egen elfirma. Större för-sändelser fick han i stora trälådor. Vi barn satte ihop lådorna till små hus att leka och vistas i. Bra gömställen var de också. När tant Hulda ropade från vindsfönstret att det var dags att sluta leka och komma in, var det här-ligt att kura i en trälåda i närheten och inte höra. Sitta tyst som en mus "i mitt hus". Mitt hus i form av en träkoja skulle upprepas längre fram i min barndom.

Farbror Larsson var en god vän till mig. Han var anställd hos farbror Eric. Min första klocka fick jag av honom då jag fyllde sex år. Till julklapp gav han mig skidor. Han var snäll, farbror Larsson.

Till sommarens fröjder hörde även cykeltu-rer till Sottern, ett vackert stugområde vid en insjö omkring åtta kilometer från Pålsboda.

Cyklar var enda transportmedlet. Jag satt på pakethållaren och spretade med benen rätt ut. Halvvägs fanns ett café som hägrade redan vid starten. Där fick man alltid sockerdricka och bulle, ibland glass...

Bror och Greta hade en liten stuga vid Sottern. Mesta utrymmet fanns på utsidan. Här gavs många tillfällen till bad och lek. Och det bästa av allt: Det var tillåtet att busa med vuxna.

Farbror Erics syster Greta arbetade på Margaretaskolan i Stockholm. Hon bodde alltid hos sin mamma i det första hus farbror Eric byggt. Hon älskade barn och det fick jag ta del av. Hon gräddade de härligaste våfflor. Jag fick även följa med på bär- och svamp-plockning i Pålsbodas djupa älgrika skogar. I samma skogar jagade Sveriges dåvarande kung Gustaf V älg. Vi ungar sprang gärna till stationen för att titta på kungens blåa tågagn.

Greta och jag plockade vackra blombuketter åt tant Hulda. En gång hade jag plockat en stor bukett ljung, men den fick jag inte ens komma in med, för ljung betydde död i huset.

Gretas och farbror Erics mamma gjorde någonting som var strängt förbjudet för mig. Hon rapade! Inför våra visiter hos henne fick jag tillsägelser att inte låtsas om rapandet. Det kunde bero på någon sjukdom. Hon satt och

svalde och släppte ut luften och kunde inte göra något åt det. Tant Hulda visste att jag hade nära till fniss, men här var hennes oro obefogad. Den gamla tanten behandlade mig alltid väl, såg på mig med vänlig blick. Dessa vänliga ögon betydde så mycket för mig. Att vara omtyckt. Hennes rapande födde inget fniss hos mig.

Första vintern var skidorna i flitig användning. Jag deltog till och med i en tävling. När jag närmade mig målet skrek jag:

- Hulda, Hulda, Margareta är långt efter!

Det jag i min iver inte tänkte på då var att Margareta startade långt efter mig. Alla fick pris; tandborste och mugg.

Nyårsaftonen 1942 firades i Pålshoda med ett stort fyrverkeri från Konsums tak. Rakaternas framfart och visslande ljud blev för mycket för mig. Krigsupplevelserna dök upp i minnet. Mitt lugn omvandlades till panik. Jag gallskrek och ville bort från smällarna och ljusfenomenen så fort som möjligt.

Tant Hulda förundrade sig åter vad det berodde på att detta galna barn betedde sig som hon gjorde. Jag har en känsla av att barn lättare kan sätta sig in i vuxnas obegripliga beteende än tvärtom. Barn är åtminstone tolerantare.

Sommaren 1943 reste vi mycket. Vi hälsade på farbror Erics syster Stina i Göteborg. Hon förblev en främling för mig. Hon såg på mig med en blick som röjde att hon tyckte endast synd om mig. Jag tyckte inte om henne.

En stor upplevelse blev sol, hav och bad. Jag var rädd för vatten och kunde inte simma. Tant Hulda tog mig i famnen och bar mig långt ut i vattnet. Hon var lång och bottnade. Ju mer jag skrek, desto längre ut bar hon mig, skrattande. Lyckligtvis blev det ingen bestående skräck för vatten efter den upplevelsen. Simmagister blev jag ännu som ung och njuter numera mycket av vatten.

Samma sommar var vi också i Skåne där tant Hulda hade sina föräldrar och barndomshemmet i Lövestad. Ett typiskt skånskt hemman där en ogift bror hjälpte till med skötseln av gården. Där fanns också tant Huldass syster Anna. Henne tyckte jag mycket om. Annas residens var köket och där var jag inte i vägen. Jag fick vara med i sysslorna och jublade av glädje. Då Anna bakade fick jag en egen degbit att forma till bullar.

Lycka är sällan bestående. Nu drabbades jag av vattkoppor. Någon gav rådet att torka av mig med sprit för att få kopporna att torka och sluta irritera. Det kändes fruktansvärt.

Då jag behövde barnvakt var det oftast Bror och Greta Bergman på Konsum som anlätades. Detta var för mig höjdpunkter. Bror var och förblev min första verkliga vän i Pålsboda. Jag fick busa och rasa fritt och det gick livat till. Greta hade en stor ask med udda knappar som jag tyckte mycket om att leka med. Den skulle alltid fram först. När tant Hulda kom för att hämta hem mig tyckte hon att jag var helt ohanterlig.

I Örebro fanns Majken, hon som gav mig nallebjörnen efter tonsilloperationen. Hon ställde också alltid villigt och glatt upp som barnvakt. Jag fick övernatta hos henne och hennes godnattkramar värmdes så gott. Det var bara hos henne jag fick godnattkramar.

Vi gick på stan, på bio och vi besökte Örebro slott. På deras villagata lärde jag mig cykla innan jag fyllt sju år. Sönderskrapade knän – vad gjorde det. Det gällde att "ramla av" så behändigt som möjligt när gatan tog slut eftersom jag inte kunde bromsa.

Pålsboda var ett municipalsamhälle i Sköllersta socken i Närke, femton kilometer öster om Hallsberg. Invånarantalet var omkring 1.100. Många arbetade på orten, vid järnvägen och vid bruksorter i närbelägna kommuner. Då var Pålsboda en stor järnvägsknutpunkt på västra

stambanan för linjen Örebro-Kimstad. Orten hade det mesta: apotek, provinsialläkare, distriktsveterinär och tandläkare.

Arbete gav också ett gjuteri med 80 anställda och en mekanisk verkstad, såg och träförädling med sammanlagt 140 anställda, en häftstiftsfabrik med 50 anställda och en syfabrik med 40 anställda. Ett blomstrande samhälle där ingen behövde gå arbetslös.

Alla som hade pengar att placera på bank hade flera olika alternativ. För dem som ville handla fanns det också gott om möjligheter. Flere charkuterier med egen tillverkning, fem speceriaffärer, ett bageri/konditori, mejeri, järnhandel, färghandel, möbelaffär, herr- och damekiperingar, hataffär och cykelaffär.

Hotell Gästis svarade för att invånarna kunde äta ute och ordna olika festligheter med matservering. För filmintresserade fanns en biograf. Församlingarna var aktiva, såväl statskyrkan som frikyrkorna.

Nu - år 2000 när detta skrivs - är ingenting längre som det var förut. Tågen åker förbi Pålsboda utan att stanna. Bara någon enstaka butik finns kvar liksom Posten, två banker och häftstiftsfabriken. Bageriet och pizzeriorna drivs av kubaner.

Orosmolnen hopar sig

Det kom order och kontraorder om återresan till Finland. Barnen skulle vistas ett år i Sverige för att kunna återvända till skolgång i Finland.

Det blev en olustig spänning, både för barn och vuxna. Från Finland skrev Hellin och sade att min nya familj inte skulle fästa sig för mycket vid mig, för de ville ha mig tillbaka till Finland! Trots sitt karga sätt och kanske oförmåga att visa känslor, hade tant Hulda blivit fäst vid sin lilla skyddsling och hon gladdes varje gång det blev uppskov med resan.

Genom Skolöverstyrelsen i Sverige ordnades fri skolundervisning för finska barn. Jag blev inskriven på första klassen i Pålshöda folkskola den 14 augusti 1943. Inträdesförhåret bestod i att läsa en text innantill. Majken från Örebro hade hjälpligt lärt mig läsa kapitlet "Hos sko-

makaren". Döm om min glädje när jag fick läsa just det kapitlet vid inträdesförhöret. Jag sprang hem och ropade:

- Majken, Majken, jag fick läsa "Hos skomakaren"!

Antagligen hade min hjärtegod lärare Alma Johansson bett dem lära mig just detta. Det anade jag inte då. Min lycka var fulländad. Jag kunde. Jag dög.

Efter någon dag i skolan tyckte lärarinnan att alla i klassen skulle ta med sig en krukväxt som skulle placeras vid ett stort fönster utanför klassrummet. Vi skulle själva sköta dem med vattning och omsorger. Jag hade med mig en Flitiga Lisa.

För mig blev en helt annan händelse viktig och väldigt förnedrande under denna tid. Jag slog nämligen i misstag omkull ett bläckhorn. Bläcket rann ut över pulpeten och jag blev så förskräckt att jag kissade på mig. Det var en moloken tös som fick gå hem till tant Hulda den gången. Men ingen påminde mig senare eller retade mig för den händelsen i skolan. Säkert tack vare min kloka lärarinna. Sannolikt hade hon gett mina klasskamrater en förklaring som de förstod.

Besöken hos skoltandläkaren i Örebro var både roliga och skrämmande. Hela klassen var med. Det roliga kom efter tandläkarbesöket.

Flyttningsbetyg

från folkskolan i *Lidslöda*, inom *Sköllerösa*
skoldistrikt i *Orebro* län.

Lirbka - Lissa Laitinen,
född den *16 nov* 19*36* och inskriven den *14 aug* 19*43*, har
under den sista terminen tillhört skolans *1* årsklass samt erhåller vid härstädes nu

avslutad skolgång följande vittnesord:

Kristendomskunskap *B*
Modersmålet: a) Tal- och läsovningar *B*
b) Skrivning och språklära

Vi fick gå till det stora Örebro slott mitt i staden och därefter till det billiga varuhuset EPA, där vi handlade för medhavd slant.

Krigsbarnens tandvård var avgiftsbelagd till tant Huldass förtrytelse. Märkligt i sig då det var gratis för alla andra barn.

Skolgången blev inte långvarig. Flyttningsbetyget skrev Alma Johansson den 19 november. Tre dagar tidigare hade jag fyllt sju år. Drygt tre månader hade jag gått i skolan. Jag stötrivdes med klasskamraterna, med lärarinnan och tillvaron överhuvudtaget.

Nu skulle allt detta tas ifrån mig. Jag skulle tillbaka till något okänt. Språket tänkte jag inte så mycket på just då. Lärarinnan gav mig en psalmbok i avskedsgåva. Uppbrottsstämning rådde. Tant Hulda var ledsen, hon grät nog ibland, men det fick inte synas. Känslor visade man inte. Jag tröstade henne med att hon inte skulle vara ledsen för min pappa hade gjort en dockvagn åt mig. En sådan liten egoist jag var!

Då Margareta och jag snart skulle skiljas, ville jag visa henne min vänskap. Ur lerspargrisen lirkade jag ut pengar med hjälp av en

Sirkka-Liisa hann gå bara drygt tre månader i skola i Pålsboda innan uppbrottsordern kom.

kniv. På eget bevåg gick jag till Gunnarssons konditori, satsade mina pengar och bjöd Margareta på avskedstårta.

Det skulle jag inte ha gjort. När tant Hulda kom hem satt jag och Margareta vid köksbordet och njöt av prinsessstårtans sötma. Vi mådde som prinsessor. Margareta måste genast gå hem till sig och jag fick ett kok stryk för mitt egenmäktiga tilltag.

När avresedagen närmade sig sade farbror Erics syster Greta:

- Du Sirkka, tåget från Hallsberg saktar in när det närmar sig Pålsboda, då kan du hoppa av.

Mitt svar kom snabbt och klart:

- Du förstår väl att det inte går att göra så. Förresten har pappa gjort en dockvagn åt mig, så jag far nog.

Kotka-Pålsboda tur-retur

Efter två års samvaro i glädje och sorg lämnade tant Hulda sin sjuåring på Hallsbergs station den 23 november. Det var tidig morgon. Ett uppsamlingståg för hemvändande krigsbarn som igen en gång skulle färdas den långa vägen via Haparanda till Helsingfors väntade. Denna gång utan avlusning.

Det blev alltså att återvända från ett land med välstånd och överflöd till Krigsfinland som led brist på det mesta. Pappa och Hellin mötte mig. Men jag kunde inte tala med dem för deras språk hade jag glömt.

Det positiva med återflyttningen var att jag fick börja i Kotka svenska folkskola. Fortsättningskriget rasade och speciellt i Kotka var det otryggt. Det hände att vi under pågående lek-

tion måste utrymma klassrummet och springa över gatan till närmaste höghuskällare då flyglarmet gick.

Många hade obehag över att sitta instängda och sökte inte skydd då sirenerna tjöt. Det kunde ha förödande följder då splitter från projektilerna regnade ner sylvassa och heta. De flesta bomberna som fälldes var i 250 kilos klassen, men effektivast var de tidsinställda som kreverade först när de trängt djupt in i t.ex. ett hus.

Under nattliga bombardemang använde fienden framför allt 50-100 kilos minbomber, men även 200-250 kilos med en förödande effekt.

Natten till den 11 februari 1944 anfölls Kotka av 200 fiendeplan som fällde 700-800 bomber. Största delen nådde inte sina mål utan föll i havet. För dessa nattliga attacker var Kotka hamn speciellt utsatt med alla dess fartyg.

Situationen började bli ohållbar i Finland. Betydde det att det fanns hopp för mig att få åka till Sverige igen?

I slutet av februari fick jag prästbevis för att

Krigets spår i Kotka. Den höga byggnaden i bakgrunden är Stadshuset. Foto: Kymenlaakson maakuntamuseo.

ansöka om pass och resa till Pålshoda. Resan inleddes den 29 februari, via Haparanda också den gången. Det blev några dagars uppehåll i Gävle, med läkarkontroll. Där delades också barnen upp i mindre grupper.

Tillbaka i Pålshoda var jag som en resvan och restrött åttaåring den 9 mars. Nu gladde det mig att jag kunde språket. Andra klassen i Pålshoda folkskola väntade mig med kamraterna från föregående år. Den klassen hade jag trivts i.

Kanske hade tant Hulda fått en ny syn på mig och kriget för hon var inte längre så sträng. Jag fick inte stryk för småsaker.

Hulda hade det inte heller så lätt. Liksom min pappa var farbror Eric glad i starkvaror. Tant Hulda var orolig över hur jag skulle reagera om han kom hem berusad.

Första gången jag upplevde det sade jag:

- Det där går över bara han får sova.

Då insåg hon att det tillståndet inte var något nytt för mig.

I Finland blev det vapenstillestånd den 19 september 1944. Kriget var över.

Första maj 1945 avgick s/s Wellamo från Stockholm. Nu var det ju fred, så jag sändes tillbaka. Tant Hulda och farbror Eric följde mig till båten och vinkade när den lade ut. Jag

skymtade en vit näsduk i tant Huldass hand, som hon ivrigt viftade med.

Vi fick veta att båtresorna var riskabla för vattnen var minerade. Men allt gick bra. Pappa mötte i Åbo och det kändes också bra.

Kotka var nu definitivt sönderbombat. Höga träplank mot gatorna skylde förödelsen, där det gick att täcka in ruinerna. Stora skadade byggnader stod kvar som påminnelser om bombningarna.

Jag längtade efter apelsiner och frågade pappa var jag kunde få köpa sådana. Irriterad över en så horribel fråga svarade han:

- På apoteket.

Jag fick långa, undrande blickar då jag frågade efter apelsiner där.

Min skolgång i Sverige godkändes inte i Kotka. På hösten måste jag således börja om i klass två i Kotka svenska folkskola. I november skulle jag fylla 9 år.

Från år 1945 började vi få skolmat. Ett klassrum blev matsal och vi fick ett välbehövligt mål varm mat varje dag. Chokladsoppan var vi särskilt glada åt, trots att den mest bestod av vatten och kakao.

Det var svåra tider. Hemma blandade vi ut mjölken med vatten. Som godis fick jag ibland en påse strimlade och torkade rotfrukter. Pals-

ternackssmaken tyckte jag bäst om. Tugggummi gjorde vi själva. Vi skrapade loss beck från fogarna på ett tak. Efter att ha tuggat det en stund blev det riktigt smidigt och gott. Degbär och häggbär åt vi också. Ingen visste på den tiden att de var giftiga. Vi satt med våra bärpåsar på kyrkmuren och spottade ut kärnorna på gatan.

Kotka hamn var en spännande lekplats. Vi smög oss in och ut i stora lagerrum och smakade på det mesta ur säckar som gått sönder.

Glädjen var stor då vi stod på kajen och tiggde godsaker från båtarna. Besättningen kastade ibland karameller åt oss. Det var annat det än beck, häggbär och linfrö. Jag glömmer aldrig en färgad sjömans blick, då vi på gatan tiggde tuggummi. Vi åtta-nioåringar frågade om han hade "rubber". Det enda vi fick var en lång, frågande blick.

Hemma låg jag i papperslakan som prasslade vid minsta rörelse. Tankarna gick många gånger till tant Huldas rena lakan i kökssoffan. Efter en tid måste en underhyresgäst få min sängplats. Jag fick sova på golvet.

Läxläsningen blev det inte mycket med. Det gjorde mig detsamma vilka ryska floder som rann ut i Norra ishavet. Ibland fick jag min snälla och bestämda lärare Elin Engfelt att brusa upp.

Hela mitt unga liv var ett kaos. Att kastas mellan armod och välstånd, och sedan dessa språkproblem till följd av flyttningen fram och tillbaka.

Min far hade alkoholproblem och ett ölsinne som alltid gav anledning att ge stryk med remmen. Den remmen satt löst i tid och otid.

Min styvmor Hellin sydde små haklappar av vitt våffeltyg - korsstygnbroderier med gula kycklingar - som det sedan ålåg mig att försöka sälja efter skolans slut. Det var inte lätt. Jag kände mig misslyckad då affärerna gick dåligt men förstod att det var viktigt att komma hem med pengar till mat.

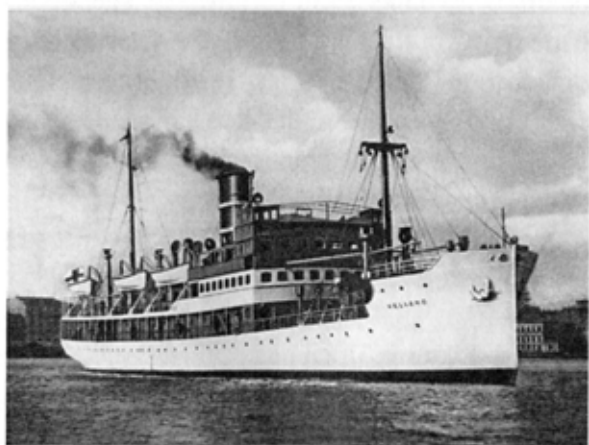
Många krigsbarn hade säkert haft det bättre om de stannat i Sverige, men de flesta föräldrar ville få tillbaka sina telningar. En fattig ödemarkskvinna, klädd i slitna, lappade kläder hade mött sin treåriga son på järnvägsstationen och av en lotta tillfrågats varför pojken inte fick bli kvar i Sverige där han hade haft det så bra. Men kvinnan hade replikerat att pojken var det enda hon hade kvar.

De viktigaste livsmedlen i Finland var ransonerade sedan 1940-41, kaffe och socker redan från 1939, före vinterkriget. Spannmålsprodukterna i maj och smöret i juni 1940. På senhösten samma år ransonerades kött, mjölk och mjölkprodukter. Alla familjemed-

lemmar fick köpkort med kuponger som klippes i affärerna och bokfördes noga.

Bristen på råvaror gjorde att surrogat uppfanns: kaffe av rostade maskrosrötter och cikoria. Det blev morotskaka istället för sockerkaka och mycket annat. Kålrötterna hörde till de viktigaste basvarorna i matlagningen. Inhemska frukter och grönsaker föll utanför ransoneringen.

Jag längtade tillbaka till Sverige och ville absolut hälsa på där över sommaren, men till detta behövdes en skriftlig inbjudan från fosterföräldrarna. Med inbjudan som stöd kunde man ansöka om pass. Allt detta kunde ordnas. Som tioåring var jag så ensam på väg med s/s Wellamo till mina kära i Pålsboda.

För att vara fin hade jag tiggat åt mig nya skor av "mormor" i Saluhallen. De var gjorda av papperssnören. Väldigt fina, tyckte jag. Men ack så hårda. Framme i Stockholm hade jag stora skavsår på båda hälarna. Med en suck förpassade tant Hulda skorna i närmaste papperskorg. Bagaget bestod även denna gång av en liten kappsäck, men inte den jag hade haft på min första resan. Den hade tant Hulda gömt på vinden med namnlappen i.

Den här gången hade jag inte som första gången en liten nätt virkad spetsduk med mig som gåva. Nu hade jag en annan gåva. Den var från pappa till farbror Eric. Den kluckade, en flaska Koskenkorva.

Både tant Hulda och farbror Eric mötte mig vid båten. De vinkade på långt håll. Det blev en härlig sommar i mitt kära Pålsboda. Återseenden, sol, bad, utfärder och lek med Margareta.

Sommaren gick snabbt och det blev igen dags för uppbrott. Den 24 augusti lade s/s Wellamo ut från Stockholm och pappa mötte mig i Åbo. Vi sände ett kort därifrån. Pappa skrev: "Allt bra, Sirkka, Åbo. Och nu far vi hem".

Under dessa fem år av mitt tioåriga liv hade jag rest mycket: Två gånger från Helsingfors

via Haparanda med tåg till Örebro. En gång från Örebro via Haparanda med tåg till Helsingfors. Tre gånger med s/s Wellamo över Ålands hav, Stockholm-Åbo och tvärtom...

Jag vill inte glömma. Men jag vill inte heller vara sentimental. Jag vill ha klarhet i denna viktiga period av mitt liv. Vad som var bra eller illa för mig. Alla som placerats på tåg med namnlapp om halsen vet vad det var frågan om. Det går inte att förklara, att klä i ord. Det är en otroligt stark känsla som ligger nära ytan.

Som 25-åring fick jag av Hulda ett paket på posten med den lilla slitna kappsäcken med namnlappen i. Det lyfte fram en sådan obekvämlig smärta att jag inte kunde behålla gåvan utan slängde bort både kappsäcken och namnlappen.

Nu, som 63-åring, skulle jag gärna ha tillbaka det jag kastade bort. Jag har kommit underfund med att att man inte kan kasta bort det som finns djupt inom en själv.

Det blev aldrig klarlagt varför tant Hulda inte gav tillbaka sakerna då vi ändå träffades nästan varje sommar. Kanske det hade känts riktigare då?

Jag undrar också varför hon sände min lilla lerspargris i en låda utan skyddsslag. Den kom fram i små bitar. Då kändes det som om

någonting inom mig gått samma öde till mötes som den lilla oskyldiga grisen.

Även då jag varit söndertrasad inombords har jag lyckats upprätthålla en tillfredsställande mask utåt. Den masken lärde jag mig tidigt att hålla, med största sannolikhet redan under min första tågresa. Jag är dock helt övertygad om att just mina fosterföräldrar i Pålsboda räddade mig till ett liv värt att leva. Mycket av det de gett mig har varit en kraftkälla inom mig när livet skulle fara ännu ovarsammare fram med mig. Då fanns det alltid inom mig ett hem, någon som brydde sig om mig i tankar och handlingar. Det hemmet fanns i Pålsboda.

Under mina uppväxtår kom det stora paket med dagligvaror, godsaker och kläder. Kläderna fick enligt tullens föreskrifter inte vara nya. Tant Hulda tvättade nya plagg och lade dem ostrukna i paketet. Om man skickade skor, måste skosulorna skrapas mot grus för att se använda ut. Då paket var på kommande skrev tant Hulda brev i förväg. Var jag hemma, satt jag vid brevluckan, bredde ut händerna och fick paketkortet direkt i famnen. Sedan sprang jag med glada språng till tullen nere i hamnen.

Men en sak som jag inte förstår ännu i dag är varför jag aldrig fick bli du med tant Hulda.

Varken som barn eller som vuxen. Men hon var och förblev min mamma så länge hon levde. Liksom Eric var min pappa.

Tant Hulda överlevde sin make med många, många år. Hon dog först 1989. Vi träffades varje sommar. Ibland även oftare.

Pålsboda är för mig alltid det samma som en ljus barndomstid. Jag hade alltid en känsla av att jag kom "hem".

Sprit och schizofreni

Att mamma dog när jag var liten satte djupa spår. Pappa och min blivande styvmor Hellin var ju ännu unga då. De hade sina egna framtidsplaner, men fick dessutom ett närmare fyra år gammalt flickebarn att ta hand om. Så kom kriget som gjorde allt till ett stort kaos. En tid fylld av fara och ovisshet.

För pappa blev spriten en tröst. Ett sätt att bedöva smärtan, men i verkligheten förblev bekymren de samma. Spriten gjorde honom irriterad och aggressiv. Han måste få utlopp för sina känslor, för den inre vreden.

Föremålet för detta blev av någon anledning jag. Remmen satt alltid löst då han var alkoholpåverkad. Om han var full, måste jag istället ta hand om honom.

Det hände att han stod bakom mig när jag räknade hemexempel i matematik. Skrev jag en siffra fel, var han beredd att rappa till mig med remmen. Det här bidrog kanske till att jag hade speciella svårigheter med räkneuppgifterna under hela skoltiden. Ja, under hela livet.

En gång kom jag hem med en bukett gulsporre som jag plockat längs dikesrenen på hemväg från simhallen. Pappa var helt övertygad om att jag stulit blommorna i någons trädgård, för sådana blommor växte inte vilt. Den gången kändes det väldigt orätt att bli slagen.

Sorgligt nog var detta den enda form av kroppskontakt han var i stånd att ge. I nyktert tillstånd var han lugn och behärskad. Han hade humor och kunde t.o.m. visa glädje om det gick mig väl. Den gången då han hade ordnat pass åt mig när jag skulle hälsa på i Sverige, viftade han glatt med passet när han kom hem.

Jag minns också hur han försökte paketera in ett par skidor jag skulle få till julen. Säkert hade han många omsorger som jag som barn inte visste så mycket om. Han var generös till sin läggning. En gång såg jag honom ta av sig överrocken och ge den till sin svåger som var utan. Och det var den enda ytterrock pappa själv ägde.

Spriten försvagade pappa, men han borde ha varit stark. I synnerhet som min styvmor Hellin togs in på mentalsjukhus. Rauha hette sjukhuset. Vilket namn på ett sådant sjukhus (rauha=frid)! En gång då vi skulle åka för att hälsa på henne var det tågbyte i Kouvola och vi måste vänta på vårt tåg en god stund. Pappa hade en flaska sprit i bröstfickan och tog en rejäl klunk i väntsalen. Strax kom två poliser och ville ta honom till finkan, men som tur var, var de mänskliga poliser. Då de fick höra sammanhanget, att jag var hans dotter och vi skulle till mentalsjukhuset, fick vi fortsätta vår resa.

Min styvmor led av en svår sinnessjukdom som heter paranoid schizofreni. Det första utbrottet kom helt oväntat både för pappa och mig.

En dag när jag kom hem efter skoldagen såg jag pappa stå och raka sig på toaletten. Hakan var helt inlöddrad. Jag fortsatte in i vardagsrummet och såg där till min fasa Hellin sitta i det öppna fönstret med benen hängande på utsidan. Hon satt där klädd i en liten särk och ropade ut i luften något jag inte förstod. Vi bodde i tredje våningen och rakt under vårt fönster fanns en källartrappa på den cementerade gården.

Jag smög försiktigt fram till pappa och be-

rättade vad Hellin höll på med. Han skyndade till fönstret, fortfarande med löddrig haka och drog med alla krafter in Hellin som kämpade emot. Hon var rasande.

Hon såg personer som inte fanns, hörde röster som ingen annan hörde. Rösterna kom från väggar och tak. Hon såg en främmande man i tamburen som hon inbillade sig att överföll henne. Det var kusligt att se hur hon kämpade emot hans angrepp, precis som om han funnits. Det behövdes två poliser för att få henne, denna lilla kvinna, i bilen för transport till Rauha.

Behandlingstiden på sjukhuset var lång. Sedan kom Hellin hem igen och livet återgick till någorlunda normala förhållanden. Tills det kom en ny skräll. En dag låg det på bordet en liten lapp där det stod: "Båten avgår klockan 17.00 från Kotka hamn. Destination Amerika. Jag följer med som stewart".

Pappa lämnade mig ensam med hans sennesjuka fru som inte ens tyckte om mig. Han stack från allt. Det kändes som ett svek. Ändå, på barns lojala sätt mot sina föräldrar, gjorde jag vad jag måste. Allt vad jag orkade sprang jag till hamnen, genom hela stan. Jag hann se båten lägga ut och vinka mitt avsked. Kanske kände pappa min närvaro. Just då kom han ut på däck, såg mig och vinkade, vinkade.

I denna stund började han ett nytt liv. Efter fjorton år som lastbilschaufför på Enso Gutzeit bytte han ut gator och landsvägar mot havet.

Pappas flykt tog mycket på Hellins psykiska hälsa. Hon började igen höra röster och se syner. Mest handlade det om mig och hennes oro för var jag befann mig, vad jag gjort. Ofta kom hon med sexuella anspelningar. Hon sade att katten som låg i hennes famn och spann berättade vad jag sysslat med: "Nu har du legat med rektorn. Nu har du legat med gårdskarlen" o.s.v.

En del röster och sändningar hörde hon genom väggarna, oftast från hörnen. Enligt hennes åsikt hade gårdskarlen och jag gemensam sändarutrustning i husets källare. Där satt vi och plågade henne. Undra på att hon tyckte illa om mig, hennes plågoande.

Gårdskarfamiljen som bodde i lägenheten under oss pinade hon i sin tur genom att dunka i golvet med en kraftig skidstav, ibland i timmar. Det var otäckt att uppleva. Och det blev bara värre.

Mig straffade hon genom att sätta en hasp på ytterdörren, vilket gjorde att jag inte kunde komma in med egen nyckel.

En märklig episod utspelade sig då Hellin en dag hörde att det tickade i soffan. Med örat mot ryggstödet påstod hon sig höra tickande.

Hon gav sig inte innan hon fick hjälp med att öppna stoppningen och titta efter. Det märkliga och kusliga var att där fanns en klocka! Ett fickur. Glaset var borta, men i urtavlan sågs tydligt ett skotthål. Den klockan hade inte tickat på länge.

Nu hände det även att Hellin började kasta saker. Jag hade fått en flaska saft av hennes syster då jag hade varit barnvakt hos henne. På en utfärd tänkte jag använda saften. Då jag kom hem från skolan en dag kom flaskan vinande emot mig och slogs i skärvor mot ytterdörren. Vid det här laget var jag på min vakt. En blixtsnabb reaktion besparade mig obehaget att få flaskan i ansiktet. Vad som helst kunde hända. När som helst.

Det gällde att kvickt som blixten rymma fältet. Jag sprang till Saluhallen där Hellins mamma hade en liten butik. Andfådd och skräckslagen berättade jag vad som hänt hemma, men jag blev genast nedtystad, fick inte tala så högt. Det var tydligen för henne en skam att ha en dotter som var sjuk på det sättet.

Jag måste ensam gå de tunga stegen tillbaka hem. Dagen efter denna otäcka händelse, då det stod klart att ingen vuxen hade mod att bry sig om varken henne eller mig, kom följande attack.

Jag hade varit hemma under skolans matrast. På återvägen började hon slänga saker efter mig i trappan, samtidigt som hon ropade otidigheter om mitt liv och leverne. Hon kastade skolböcker och annat som tillhörde mig och till sist pappas väckarklocka.

Det var tungt att gå till skolan och se oberörd ut. Och ännu svårare var det att koncentrera sig på undervisningen. En galen människa hemma som jag måste återvända till, leva och sova med. Flera nätter väckte hon mig och frågade varför jag inte andades. Hon blev alltmer misstänksam och våldsam. Än en gång fördes hon med polishjälp till vård. Denna gång till Kammio i Helsingfors.

Nu blev jag ensam med hem och skola, tolv år gammal i samskolans första klass.

Ormbettet

Hellins vård drog ut i månader. Jag gjorde så gott jag kunde för att klara av tillvaron. De som visste om min livssituation kom och hjälpte mig. Men jag undvek att berätta något för utomstående.

Hellins mamma gav mig mat. Henne kunde jag i min tur hjälpa genom att springa på ärenden, tvätta fönster och torka golv. Det gjorde jag gärna. Jag tyckte om henne. Handarbetslärarinnan grät när hon inte kunde ge mig mer än vitsordet fem i handarbete. Det hade hon aldrig gett en flicka tidigare, snyftade hon. Vad hon inte visste var att jag inte hade pengar att köpa handarbetsmaterial för. Av garnet jag hade stickade jag en mössa. När den var färdigstickad rev jag upp den och stickade en

mössa igen. På det viset var jag aldrig utan arbete under hennes timmar. Den enda som såg det positiva i mitt sätt att lösa problemet var nog bara jag själv.

Ellen Segerstråle, lärare i geografi och teckning, var rörande god. Jag tyckte mycket om att teckna. Finlands geografi var det sämre med. Allt lutade mot en fyra i betyget. Det betydde att jag skulle stanna på klassen eftersom jag skulle få fyra också i räkning. Segerstråle ville ge mig och en annan elev extra undervisning för att höja geografivitsordet och därmed klara klassen. Där satt vi och stirrade på kartan över Finland. Hon pekade på städer, sjöar och floder och vi skulle skriva ned svaren. Hon korrigerade proven med oss närvarande. När hon läst mina svar sade hon med sorgsen röst:

- Voi Sirkka-Liisa, om du vore nära helst...

Därmed hade jag stannat på första klassen i Kotka svenska samskola. Ett för mig mycket tungt skolår slutade snöpligt.

Pappa seglade ute på de stora haven. Det kom kort från Florida, från Franrike och Tyskland. Kort som påminde om hans existens. Hellin hörde fortfarande röster och var misstänksam. Hon ansåg mig fortfarande vara hennes plågoande men var inte lika våldsam och hatisk som

tidigare. Hon arbetade på en blomsterhandel och textade band till kransar, ibland gjorde hon det hemma. Hon hade en konstnärlig ådra som tydligt kom fram här. Sysslan gav henne stor tillfredsställelse. Jag fick också tjäna en slant då och då genom att vara blombud under ledig tid. Livet var nu lugnare också för mig. Det förelåg ingen omedelbar fara att bli slagen med remmen eftersom pappa var borta.

Men hur skulle någon märka att jag fanns? Det gällde att använda fantasin. En dag var Marita och jag uppe på ett bergsparti bakom skolan och åt degbär.

- Jag har blivit ormbiten, ropade jag.

Vi skyndade hem och jag sade samma sak åt Hellin. Hon snäste tillbaka att jag inte skulle skoja om sådant.

Då gick jag till köket, tog en knappnål och gjorde två små hål under högra knäet. Hellins syster tillkallades. Det blev sjukhusresa. Läkaren hade svårt att förstå att ormen kunnat bita så högt upp på benet och frågade hur den såg ut. Ormen kunde jag beskriva då vi nyss läst om huggormen i skolan. Dessutom satt jag på huk, förklarade jag.

Vid det laget hade jag övertygat läkarvetenskapen. Man tyckte redan att högra benet var svullet. Ormserum. Tre injektioner ur en stor spruta med gult innehåll på olika sidor av

"bettet". Hellins syster stod blek och iakttog det hela. Rätt åt henne, tänkte jag medan jag låg där och småhatade - kanske mest mig själv.

Benet försågs med en lång skena. Jag fick tillsägelse att ligga stilla och inte stiga upp annat än för att gå på toaletten. Detta gav mig oväntade bekymmer. Jag låg ju på golvet och det var inte lätt att ta sig upp med ena benet i en lång skena!

Ormserum utan ormbett är ingenting att leka med. De tre följande nätterna var mina ögon helt igensvullna. På morgonen var svullnaden borta. Skenan skulle vara på benet en vecka. Men eftersom ingen gav mig den kärlek och omvårdnad jag hoppats på tog jag bort skenan den fjärde dagen och gick till skolan.

Utan att jag själv förstod det hade jag med livet som insats ropat på att någon skulle se att jag existerade. Och sådana fanns det, där jag låg på min madrass på golvet. Varje natt kom en skara vägglöss till mig, sög och smakade på mig. De tyckte jag var god eftersom de troget återkom.

Vintertid var skolvägen en prestation. Temperaturer på minus 40 grader var inte ovanliga. Efterkrigstidens möjligheter att klä sig varmt var små. Skodon var det ont om. Papperskor eller "tallukat" var det man hade. Jag

hade kort väg till skolan, men måste ändå gå in i trappuppgångar längs vägen för att få upp kroppsvärmen i fötter och ben.

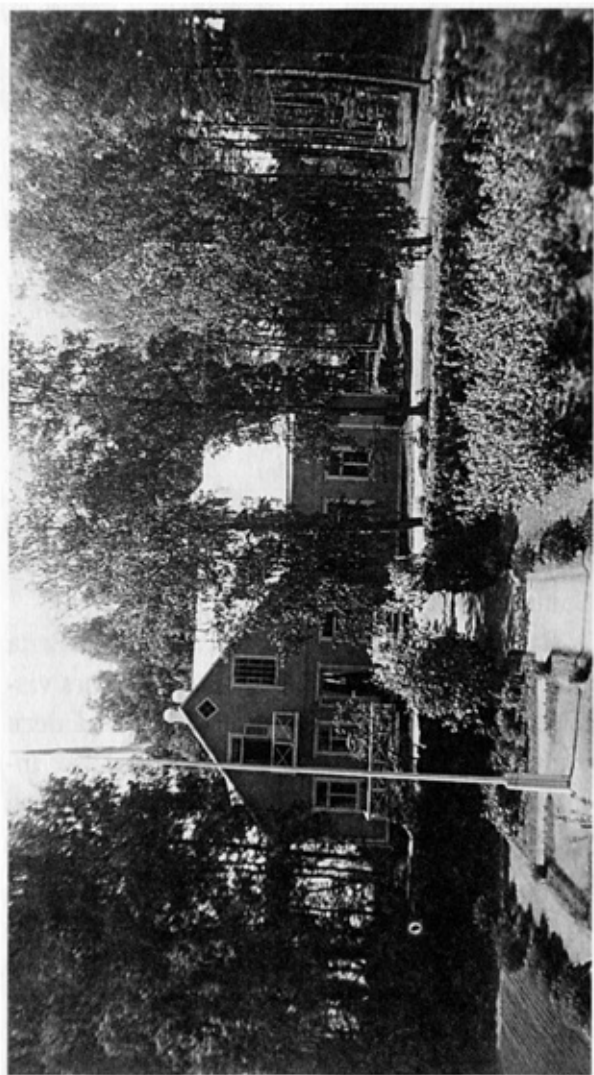
På barnkoloni

På vårterminen fick vi veta att några elever kunde få gratis vistelse på en sommarkoloni på Sommaröarna utanför Helsingfors.

Bara namnet Sommaröarna... Stiftelsen Brita Maria Renlunds Minne erbjöd sex veckors vistelse på Bergvik koloni för stadsbarn i åldern 9-13 år. Tre unga flickor från Kotka var intresserade och blev antagna. Det skulle bli spännande och roligt att få vara ute på egen hand.

Från Helsingfors körde bussen genom ett vackert lummigt och brorikt landskap och stannade efter en timme vid en stor, likaså lummig, portal. Högst uppe stod det BERGVIK. Vi var framme.

Bland höga björkar såg vi ett stort solgult

hus, en stor trädgård, blomkantade trappor som ledde uppför berget och högst uppe ett lusthus. Vi hade kommit till paradiset, tyckte jag. Bakom villan glittrade havet välkomnande. En förunderlig lycka kände jag över att få uppleva allt detta. Vi tre kotkafllickor sprang in i ett rum för fyra för att få bo tillsammans. Rummet låg på bottenplanet och hette Daggekåpan. Alla rum hade blomnamn.

Tillvaron var skön för oss vinterbleka stadsbarn. Allt var ändå inte lek och nöjen. Vi var indelade i grupper med praktiska uppgifter att sköta en vecka i taget. Vi jobbade i köket och trädgården. Populärast var att med en dragkärra gå den långa vägen till butiken och posten. Sysslorna var lagom avvägda med lek och ansvar. De flesta stortrivdes.

När vår tid på Bergvik började närma sig slutet greps jag av ångest. Jag var tvungen att återvända till Kotka och allt motbjudande som fanns där. Solen lyste inte längre.

En kväll när jag låg på min säng – bara det att ha en egen säng var en lycka – konstaterade jag lugnt, att nu var jag förklarad för jag kunde inte röra benen. Föreståndaren hade gäster den kvällen. Bland dem en läkare. Han

Sommarparadiset Bergvik kom att få stor betydelse för Sirkka-Liisa också längre fram i tonåren.

undersökte mig och sände mig omgående till Barnkliniken i Helsingfors. Där blev jag isolerad. De som besökte mig måste stå utanför fönstret och prata genom en öppen glugg. En av dem som hälsade på var Beatrice Gripenberg från Brita Maria Renlunds stiftelse. Hon skulle även i framtiden komma att betyda mycket för mig på olika sätt.

Det gick likadant som då jag simulerade om ormbettet. Efter tre-fyra dagar tröttnade jag på att vara "förlamad". Isolering på sjukhus var i längden inte det jag tänkt mig då jag inte ville resa hem från det underbara Bergvik. Det var jag dock tvungen till.

Väl hemma igen längtade jag tillbaka så mycket att jag planerade att rymma. Jag bad Hellin om busspengar. Det fick jag inte.

- Då går jag! sade jag.

Med den tidens krokiga landsvägar var avståndet mellan Kotka och Helsingfors 140 kilometer. Ut till Sommaröarna var det ytterligare 30 kilometer. Kvällen före avfärden sade jag åt Hellin att jag lovat fara till hennes syster i Popinniemi med första morgonbussen. Systemen hade fem barn och jag brukade ofta vara barnvakt där. Det var lätt för mig att låta naturlig. Hellin anade inte oråd.

Tidigt på morgonen traskade jag iväg på min långa vandring. Bergvik hägrade vid fär-

dens mål. I fickan hade jag en tomat. Ingenting annat. Om jag inte skulle hinna fram till kvällen tänkte jag ligga i skogen. Jag gick och gick. Ibland sneglade jag bakåt för att förvissa mig om att ingen var efter mig. Kanske jag innerst inne hoppades att någon saknade mig. Nu gällde det bara att komma framåt, framåt så fort som möjligt.

På eftermiddagen hade jag passerat Lovisa och började känna mig utmattad. Det var solken och varmt. Enda vägkosten var som sagt en tomat. Ingenting att dricka. Inga pengar att köpa något för.

Jag hade gått några kilometer mot Borgå då en personbil saktade in och en ensam man frågade vart jag var på väg.

- Till Helsingfors, svarade jag.

Han tittade häpet på mig och frågade om jag ville åka med en bit. Det ville jag gärna.

- Har du rymt hemifrån? undrade han.

- Nej, det har jag inte. Jag bad min styvmor om busspengar men fick inte, så jag bestämde mig för att vandra, svarade jag.

Så långt var allt ju sant.

Mannens bil var en landsortstaxi. Han bodde i Lovisa och var nu på väg till Borgå. Där gick han till en bilspedition och frågade om någon var på väg till Helsingfors. Ingen hade turen ditåt just då, men han gav mig buss-

pengar till Helsingfors, så mycket t.o.m. att det räckte ända ut till Sommaröarna. Tala om landsvägsriddare!

Jag berättade för honom att jag skulle bli sjuksköterska och ville ha hans namn och adress för att kunna betala tillbaka det jag fått.

- Det kan du göra när du får din första lön som sjuksköterska, svarade min riddare.

Adressen sparade jag. Och från min första lön återbetalade jag lånet till min välgörare, taxichaufför Lindfors från Lovisa.

På kvällen denna förunderliga dag hade jag nått hägringen – Bergvik. Jag satt lycklig på vedlåren i köket och berättade om min långa och innehållsrika resa. Det var fullt överallt och inget gästrum fanns. Jag fick sova på en madrass på golvet. Där var också en ny grupp barn. Jag kände ingen utom personalen, Husse, Matte och köksflickorna.

På tredje dagen började jag besinna mig. Jag förstod att jag inte kunde stanna på Bergvik hur länge som helst. Så mycket pengar hade jag kvar att jag kunde ta mig till Åggelby. Där bodde Hellins bror med familj i ett trähus där jag hade varit en gång för länge sedan. Adressen hade jag inte. Men jag gick runt och tittade på husen tills jag såg ett som såg bekant ut. Det var rätt hus, till min stora

lättnad. De blev mycket förvånade då jag stegade upp för vindstrapporna och knackade på.

Också där stannade jag i tre dagar innan jag kunde förmå mig att be om pengar till hemfärden.

Till Kotka kom jag med en buss som var framme först vid 21-tiden. Dörrhaken var på och jag kom inte in med min nyckel. Jag ringde på, men Hellin ville inte släppa in mig. Jag satt i trappuppgången tills dörren slutligen öppnades. Så fick jag komma in i köket och sitta på en hård stol. Att jag skulle få lägga mig var det inte tal om.

Jag måste alltså sitta i köket hela natten. Gång på gång överöstes jag med fruktansvärda anklagelser. Hon sa att det syntes på långbyxorerna att jag "hade horat". Jag hade ingen talan. Antagligen ville jag inte heller säga något till mitt försvar. Jag såg livets kontraster i klarsyn. Inom några dagar hade jag upplevt det onda, det goda och så det onda igen.

Måste det livet bjöd mig alltid sluta med det onda? Nej, det goda måste segra, tänkte jag.

Konstigt nog gick det bättre på andra klassen i samskolan. Jag kunde till och med räkna. Flera av lärarna tyckte jag om. Det sporrade mig att läsa och intressera mig för deras

lektioner. Men, där fanns ett men: Min religionslärare Maj-Gret Gädde skulle sluta och flytta tillbaka till Österbotten. Hon var min förtrogna som lyssnat på mina bekymmer och öppnat sitt hem för mig.

Den nya religionsläraren protesterade jag öppet emot. Under en av hennes lektioner rev jag en massa papper i små bitar. Klassen var stor och jag satt längst bak. Så steg jag upp och slängde alla bitarna upp i luften. Hon såg på mig en stund och bad mig sedan gå efter borste och skyffel och sopa upp efter mig. Därefter bad hon mig stanna utanför klassrummet resten av timmen. Det berörde mig inte så mycket. Hon var ju inte min religionslärare.

I början av nästa religionslektion såg hon ut över klassen. Blicken var fäst på mig, lärar-rösten sade:

- Och Sirkka-Liisa går ut.

Då fylldes jag av en djup skamkänsla och började rannsaka mig själv. Vid lektionens slut stod jag vid dörren och sade att jag nog vill vara på insidan under hennes lektioner. Hon såg på mig med värme. Vi blev vänner också utanför skolan. Jag kunde tala öppet om allt det svåra med henne. Och jag blev förstådd. Än idag beundrar jag hennes psykologiskt riktiga sätt att behandla mig. Jag lärde mig något för livet och känner tacksamhet över det.

Motsatsen upplevde jag under en historiektion. Läraren skulle förklara ordet adipositas enligt Natur och Kulturs lexikon: Främmande ord i svenskan, betyder adipositas, fettsot. Adipos betyder fettsamling och adipös fet eller fettlik. Läraren förenklade det hela med att säga:

- Se på Sirkka-Liisa, hon lider av just det.

Hur kunde en lärare tillintetgöra en elev på detta sätt? Jag var stadigt byggd, men fet? Maten jag den tiden fick var allt annat än kaloririk. Här möttes igen det goda och det onda. Helst minns jag förstås mina religionslärares härliga sätt att bemöta mig.

Kojan

Så växte jag upp i huset Piispala. En innergård av betong omringad av sexvåningshus var min lekplats. Vårt hus värmdes upp med kol. Stora lass tippades vid luckor på gården. Gårdskarlen hade ett svettigt jobb att för hand skyffla kolet ner i källarvåningen till värmepannan. Ved behövdes också för tvättstugans grytor.

Vi barn hade tack vare dessa luckor en fin brännbollsplan på gården. Vi kunde slå boll utan att några fönster var i riskzonen. Ibland kom gårdsmusikanter och förgyllde tillvaron. Fönster öppnades och slantar slängdes ned invirade i papper. Bönder kom med häst och kärra. De ropade ut vad de hade att sälja. Oftast potatis och rotfrukter. Skärsliparen skockade gårdens ungar sig gärna omkring, med viss rädsla och respekt. Efter hans besök var knivarna vassa i kökslådorna.

I källaren fanns en stor tvättstuga med väggfasta murade tvättkar och grytor man skulle elda under för att koka vittvätt och annat som tålde att kokas. Jag hade hört att man skulle hälla ammoniak i tvättvattnet för att få lakanen vita. En gång hade jag på eget bevåg beställt tvättstugetid och köpt ammoniak. En ordentlig skvätt hällde jag över lakan och dynvar som låg i blöt. Här skulle det bli rent.

Men det blev för mycket. Ögonen sved och rann, det blev svårt att andas och lukten var förskräcklig. Ingen kunde gå in i tvättstugan på en lång stund. Rent blev det i alla fall. Tvätten torkades på vinden eller på gårdshusets tak om vädret var vackert.

En stor mangel fyllde ett helt rum i källaren. Det var roligt att mangla, trycka på knappar och dra i spaken. Där var god stämning och skön gemenskap under arbetets gång. Mitt tvättbestyr slutfördes lyckligt, men Hellin var inte glad.

På bakgården till Piispala hade pojkarna byggt en koja. Den var av bräder, omkring en och en halv meter i fyrkant. Man måste krypa in. Dörren var av säckväv.

Pojkarna tänkte sälja kojans. Nu såg jag min chans att få ett eget krypin. Jag gjorde mitt livs första och enda kupp. Hellins handväska

hängde på köksdörrens handtag. Den var öppen och jag såg flera sedlar i den. Jag var ensam i köket. Snabbt tog jag några sedlar och skyndade ut.

Hipp, hurra, nu kunde jag köpa mig ett hem! Då kojan var betald hade jag ännu pengar kvar. Vad skulle jag använda dem till? I kiosken köpte jag tuggummi och gav åt ungarna på gården. Att jag hade en egen koja måste firas! Ändå fanns det pengar kvar. Jag kunde inte gå hem med dem utan gömde dem i källartrappan.

Just då råkade pappa vara hemma för han skulle byta båt. Han var inte inne när jag kom. Hellin var i upplösningstillstånd. Pappa brukade aldrig röra hennes pengar, men nu saknades det pengar i handväskan. Hon bad mig gå runt på ölkrogarna och be pappa komma hem.

Jag gick omkring i ett överkligt tillstånd och letade efter pappa som redan var anklagad för vad jag hade gjort. Han blev irriterad men kom hem småningom och blev ursinnig när det gick upp för honom vad saken gällde. Remmen ven över min rygg slag efter slag på en stol i tamburen.

- Jasså, jag föder på en tjuv, bekänn!.

Men det gjorde jag inte. Jag hade ju bara köpt mig ett hem. Han kastade mig på sängen. Remmen ven nu obarmhärtigt över hela min

kropp. Men jag bekände inte vad jag gjort. Jag var paralyserad, helt tom.

Bet inte remmens hållända på mig så skulle han byta till spännändan, men inte ens det fick fram sanningen. Raserimåttet rågades. Han hämtar en stor brödkniv, knuffade mig mot en dörr och sade med darr på rösten

- Nu skall jag förpassa dig till samma ställe som din mamma!

Först då ingrep min styvmor Hellin. Hon hade stillatigande följt hela händelseförloppet utan minsta reaktion. Nu ringde hon på grannens dörr för att få hjälp. I grannfruns närvaro vågade jag berätta att jag tagit pengarna och att det som var kvar fanns i källartrappan. En anställd på restaurangen i bottenvåningen hade tagit hand om pengarna och gav dem åt pappa, som presenterade mig med "här är tjuven". Han gick sedan hem och låste dörren. Jag måste stanna på utsidan.

Jag hade alltså inget hem och kojan jag köpt kunde jag inte bo i. Det gjorde ont i hela kroppen och själen. Jag tassade iväg till "mormor" för att tigga om en fristad tills pappa hade nyktrat till. Jag undrade för mig själv om kojköpet hade varit värt sitt pris. Dyr var den ju inte i inköp. Jag var ingen tjuv. Det enda jag längtade efter var lugn och ro. För övrigt fann jag en glädje i att ge, inte i att ta.

Mardrömmar

Samma mardrömmar återkom från år till år. De handlade om hissar och trappor. Alltid vaknade jag kallsvettig och hade svårt att somna om.

Jag drömde att jag tog hissen upp till tredje våningen i vårt hus. I drömmen stannade hissen inte. Den fortsatte halvvägs upp till torkvinden ovanför sjätte våningen. Där såg jag från midjehöjd hela den stora öppna vinden. Den var fylld med lik. Sida vid sida låg de övertäckta med lakan. Kring liken rörde sig andeväsen som pysslade om dem. Synen gav mig kalla rysningar. Jag ville bort till varje pris. När jag äntligen fick hissen att röra sig nedåt, störtade den.

Hela vägen ner hade jag bara en sak i huvudet: Skulle jag klara mig? Måste jag hoppa just innan hissen skulle nå hisstrummans

botten? Oftast lyckades det, men inte alltid.

I en annan dröm gick jag uppför trapporna till tredje våningen. Trappbelysningen slocknade just där. Hur jag än tryckte på ljusknappen förblev det mörkt. Vår dörr stod på glänt. En kuslig kyla och tomhet strömmade ut mot mig. Ytterdörren hade en främmande namnskylt.

En annan återkommande trappvariant hade med sig mörker och en isande vind. Jag gick uppför trappan. Från andra våningen såg jag att tredje trappan var kolmörk. En kylig fläkt svepte över mig och jag fylldes av fasa. Ändå fortsatte jag uppför trappan till tredje våningen. Samma isande vinddrag svepte igen förbi min högra sida. I mörkret trevade jag mig fram längs väggen till platsen där vår dörr borde vara, men där fanns ingen dörr. Väggen var kall och kal.

Jag vaknade svettig och fylld av obehag. Känslan var så stark att det var svårt att somna om. Ofta flög jag i drömmarna när fara hotade. Det kändes befriande och skönt. Ibland också hotfullt, som när jag flög högt uppe under taket i skolans gymnastiksal. På golvet gick någon som vill mig illa. Då tappade jag ofta höjd och kände skräck.

På en sådan "flygtur" utomhus fastnade jag uppe i en hög mast på ett torg i en stad och såg en liten parvel på torget och ropade att han

skulle kalla på brandkåren så att jag skulle kunna komma ner. Flygförmågan hade plötsligt försvunnit.

Dessa drömmar återkom likadana under flera årtionden.

Skolgången hotad

Under mellanskoltiden var det naturligtvis en hel del läxor att hålla reda på. Sportloven var ibland härliga upplevelser. Tack vare min folkskollärare Elin Engfelts omsorger fick jag komma bort från den svåra hemmiljön. Jag fick vara med på skidläger både på Lärkkulla i Karis och i Terjärv. Det betydde nya vänner och naturupplevelser och inte minst diskussionstillfällen.

Till Terjärv fick jag låna vår underhyresgästs skidor. Redan under första utflykten åkte jag mot en björk i en stor sandgropssluttning och bröt ena skidan. Det gjorde mig förfärligt orolig för vad hyresgästen skulle säga, men det var inte så farligt som jag hade trott. Jag blev förstådd och förlåten.

Hemma tyckte jag också om att vara ute i naturen. Långa skidturer på isen till närbeläggna holmar var ett måste. Skridskobanan som låg bortom busstationen var också en glädjekälla. Där fanns en liten stuga inredd med bänkar runt väggarna samt en värmande kamin mitt på golvet. Det doftade av snö och tö om alla svettiga toppluvor, våta vantar och sockor. Tanten som sålde varm saft var alltid vänlig. En trivsamt stämning rådde i denna gemenskap.

En gång i veckan var det musik på skridskobanan. Man åkte outtröttligt runt. Antingen par om par eller i breda band. Alla njöt vi av fart och samhörighet.

Mina första skridskor skruvades fast i monokängorna med en nyckel. Det gällde att veta var den fanns. En gång var jag tvungen att jag gå hem med skridskorna på då nyckeln inte hittades. Efter det fick jag överta Hellins skonskridskor. Själva skon var för liten, så pappa skruvade loss skridskodelen från hennes par och fäste den under mina monokängor. Kombinationen var ypperlig att skrinna med. Sannolikt var jag ensam om den på isen.

Langinkoski, tsarens fiskestuga, var ett omtyckt utflyktsmål både vinter och sommar. Skolan ordnade bl.a. skidtävlingar i den vackra terrängen.

Under mina tre sista skolor var jag anställd i köket på Bergvik om somrarna. Jag sparade allt jag förtjänade för att kunna köpa en egen cykel. Den gav mig rörelsefrihet och naturupplevelser.

Hemma i Kotka blev cykeln till hjälp då jag mitt i natten ibland måste söka tak över huvudet i Karhula. Hellin väckte mig gång på gång och frågade varför jag inte andades. Jag måste bort. Cyklade i mörka natten den flera kilometer långa vägen till Karhula. Jag sökte mig sådana gånger till Else-Maj Albrecht som hade varit husmor på Bergvik men nu var bosatt i Karhula. Hennes pappa var direktör för Karhula glasbruk och familjen bodde i en tjänstebostad som närmast liknade ett slott.

Det var med en märklig känsla i maggropen jag svängde in på den långa allén som sluttade ned mot byggnaden. Allt var mörkt förutom en lampa som lyste upp stora ingången. I övrigt låg huset i mörker. Jag ställde cykeln mot ett träd i slutändan av allén och gick med en viss bävan mot porten, ringde på dörrklockan, höll andan. Men ingenting hördes. Då började jag ledsen gå sakta tillbaka mot cykeln för att åka hem. Men så hördes en mjuk vissling strax bakom mig och en man i morgonrock stod på trappan. Det var direktören själv, Else-Majs pappa. Han bara stod där och såg frågande på

mig. Jag undrade försynt om Maje, som hon allmänt kallades, var hemma. I samma ögonblick dök en bil upp. Det var Maje som kom hem efter ett besök hos vänner.

Maje tog det som den naturligaste sak i vägen att jag kommit. Vi promenerade ner till älven som sakta flöt längs den vackra parken, satte oss på en bänk och samtalade.

Jag fick berätta hur svårt jag hade det hemma och hon lyssnade. Resten av natten fick jag ligga på golvet i hennes rum. Det sista jag såg innan jag somnade var Maje som knäböjde vid sin säng och läste aftonbönen. Allt detta goda gjorde mig så gott, så gott.

Följande morgon fick jag äta morgonmål med hennes familj. Sedan cyklade jag hem igen. Inte med ett ord frågade Hellin var jag hade varit hela natten.

Skriftskoletiden blev en berikande upplevelse. Prästen hette Bror Borgar. Jag var noga med att lära mig hemläxorna så bra som möjligt. Problemet var att jag borde ha fått en lång vit klänning, en stor utgift för en fattig familj. Jag fick höra hur dyr jag blev, men det ordnade sig till slut. Tyget köptes och en sömmerska sydde min klänning.

Konfirmationen i Kotka kyrka den 1 februari 1953 blev ändå en minnesvärd högtid. Hel-

lins syster var min enda närvarande släkting. Jag fick en bok – *I livets vår* – där ett minnesord till mig var inskrivet. Efteråt hade vi en kaffestund hemma för Hellins släkt.

Så vitt vi visste skulle pappa vara på sjön, men plötsligt hördes en nyckel i tamburdörren och in kom han. Han var förvånad över tillställningen och över att jag nu var konfirmerad. Han var överförfriskad som vanligt. Det minnet av konfirmationen gör mig ännu illa berörd.

Mitt mål var ju att få mellanskolebetyg och söka till sjuksköterskeskolan, en framtidsbana enligt min inre övertygelse. Efter halva sista skolaråret höll planerna på att gå om intet.

- Sluta skolan, sade man hemma. Vi har inte råd med terminsavgifterna.

Men jag protesterade och sade att jag behöver mellanskolebetyget för att söka till sjuksköterskeskolan.

- Du, sjuksköterska! Puh!

Min enda utväg var att tala med klassföreståndaren, Synnöve Remell. Hon sade genast att jag inte får sluta när jag kommit så här långt. Hur det ordnades fick jag aldrig veta. Men jag fortsatte i skolan och behövde inte betala någon terminsavgift.

Av Synnöve Remell fick jag också pengar

till en lärobok som de hemma inte ville betala.

Problemen med algebrans mysterier fortsatte. Till min stora sorg fick jag villkor. Nu gällde det att klara dem.

Den sommaren jobbade jag än en gång på Bergvik som köksflicka. Där fanns min räddare. Fritidsledaren Marianne Trygge tog sig an mig med en stark vilja och fast hand. Och det behövdes. Solskensdagar lockade till andra aktiviteter än att försöka förstå dessa obegripliga siffror och bokstäver. Trygge var bestämd:

- Ställer jag upp och räknar med dig så får du också se till att du själv ställer upp, sade hon.

Detta räddade mig. Vår rektor, Nils Granlund, konstaterade efter provet den 31 augusti att det märktes att jag räknat under sommaren.

Medan vi kämpade med villkorsprovet satt min goda vän, Bergviks husmor Else-Maj Albrecht utanför i korridoren och väntade på mig med en blombukett i handen.

Så lämnade jag min skola, min kära skola som gett mig så mycket. Jag instämmer i orden som Sinikka Westerberg skriver i sin bok *En gång krigsbarn*:

"Inte kunde man ana när man slutade realskolan och var 'glad som en lärka i skyn', inte kunde man tro att man skulle sakna sina gamla lärare. Nu står jag här och låter mina magist-

rar passera för min inre syn. Plötsligt medveten om att de indirekt kommer att fortsätta påverka ens liv med det som de har lärt ut".

Nu, nu var jag äntligen fri att lämna Kotka och pröva mina egna vingar och se varthän de skulle bära.

Språnget till Sverige

Sjuksköterska ville jag alltså bli. Som vilsen tonåring tvekade jag inför det okända arbetslivet i Sverige. Eller skulle jag stanna i Kotka? Jag sökte upp översköterskan på sjukhuset och frågade om det fanns arbete åt mig. Vad som helst var jag villig att göra bara jag fick stanna innanför sjukhusets väggar, känna atmosfären.

Hennes granskande blick mönstrade mig.

- Det ligger många fartyg ute på redde nu, du kan fara dit och jobba, sade hon.

Jag - ut på redde och lasta båtar? Det förödmjukande svaret gav mig klarsyn. Just detta svar behövdes för att jag skulle få mod att ta språnget från det bekanta. Språnget ut från Kotka, ut från Finland till Sverige. Till mitt andra hemland, till min tant Hulda och

farbror Eric som en grundtrygghet. Till en kärv kärlek som var äkta.

I tidningen Nerikes Allehanda fann Majken i Örebro ett lämpligt arbete för mig. En hemsömmerska med liten dotter behövde en barnflicka. Allt såg bra ut tills sömmerskan kom underfund med att jag var finne. Då vågade hon inte anställa mig. Det fanns en ingift finne i släkten och han var så häftig, sade hon.

Det var inte lätt att vara "finne", men istället fick jag arbete som hemhjälp i en familj med en halvvuxen son och ett stort charkuteri. Jag skulle sköta hemmet och finnas till hands för sonen. I början fick jag sova på en soffa hos dem. Sedan hyrde de ett litet rum åt mig hos en gammal tant utanför staden.

Dagarna blev långa. Utöver hushållsarbetet fick jag arbeta tungt för charkuteriet. Rensa massor av salta sillar. Koka en hel säck rödbetor i en stor gryta i källaren. Jag trivdes inte. Kände mig utnyttjad. Lönen var minimal.

En sen eftermiddag tågade en mycket bestämd tant Hulda in i charkuteriet och sade med darr på rösten:

- Nu tar jag Sirkka-Liisa härifrån. Så här får hon inte hålla på.

När jag kom till Pålshöda arbetslös och olycklig sade hon:

- Jag anställer dig, du får hjälpa mig.

Naturligtvis ville jag hjälpa henne, men aldrig mot betalning. Det klargjorde jag för henne. Det ordnade sig så till vida att jag erbjöds arbete som biträde vid Konsums barservering i Kvarntorp nära Pålsboda. Jag fick fasta arbetstider, mycket högre lön och eget rum i samma byggnad. Jag anställdes där sista veckan i oktober 1954.

Arbetskamraterna kom jag bra överens med och kände en märklig sympati för kunderna. De bestod av en brokig skara som arbetade med att ta skifferolja ur marken. De bodde i baracker. En ensam och tyst äldre man tyckte jag särskilt mycket om. Jag fick veta att han var dövstum.

Julaftonen närmade sig och jag beslöt överraska honom med en julklapp för att göra honom glad. Jag köpte en vackert blå skjorta. Blicken i hans varma blå ögon då han fick gåvan värmer än. Juldagen hade han skjortan på sig. Vad stort det kan kännas att få göra en enda människa väl.

Längtan till Finland

Trots att jag trivdes fanns det ett sug bort. Kände mig inte längre hemma i Sverige. Jag längtade till Finland. Känslan tilltog i styrka och den 25 mars 1955 sade jag upp mig. Jag ville tillbaka till Finland.

Tant Hulda upplyste mig om att hon planerade att följa med och med egna ögon se hur jag hade det där hemma. Så reste vi då tillsammans.

Pappa var ute på långfart och Hellin tog emot oss. När jag öppnade min resväska blev Hellin som förbytt. Tant Hulda hörde att hon skällde, fast hon inte förstod vad Hellin sade. Det gjorde däremot jag. Hon sade inget som glädde mig.

När tant Hulda och jag promenerade i Kotka mötte vi fru Laxén, min religionslärare - hon

som körde ut mig från lektionerna då hon var ny på skolan. Hon lyste upp och bjöd oss hem till sig följande dag. Det blev en högtidsstund med kaffe, dopp och välgörande samvaro. Jag är henne evigt tacksam. Tant Hulda talade sedan i årtal om denna vänliga fru Laxén.

Det blev dags att skiljas igen från tant Hulda. Jag följde henne till flygplatsen i Helsingfors. Plötsligt sade hon:

- Kan du inte följa med mig tillbaka? Jag vill inte lämna dig här.

I hennes ögon lyste något av en mors kärlek när hon frågade, men jag ville inte följa med henne.

Jag hoppades nu vara tillräckligt gammal för att söka in till sjuksköterskeskolan, men fick avslag med motiveringen att jag var - för ung.

Bergvik sommarhem, personalen och styrelsen var en stor tillgång för mig på många sätt. "Hussar" och "Mattar" bistod, stöttade och trodde på mig på ett kravlöst sätt.

Francesca Björkbom, en "Husse" bosatt i Grankulla, skaffade mig praktikantplats på professor Boijes sjukhus i Helsingfors. Där började jag den 1 september 1955. Hon inredde en stor "skrubb" med säng, stol och bord till nattlogi åt mig. Vad mera behövde jag? Hela hennes hem stod till mitt förfogande. Hon hade också flere skolpojkar inneboende.

I min gratistillvaro ingick morgonmål, kvällsmål och säkert många andra mål. Värdet av detta har jag förstått långt senare. Att en människa kunde vara generös på ett sådant sätt att man inte kände skuld. Det är en lycka att ha fått uppleva detta.

Jag passade barn några kvällar så att jag fick pengar till en tur-returresa till Helsingfors. Nu kände jag mig mogen att söka upp rektor Maj-Lis Juslin på Helsingfors stads sjuksköterskeskola. En kurs skulle börja i februari 1956. Jag berättade alltså att jag ville bli sjuksköterska men att jag inte hade några pengar, däremot praktikplats på Boijes sjukhus. Av praktikantlönen skulle jag försöka spara så mycket som möjligt om jag blev antagen till kursen.

- Räkna med att du blir antagen, sade hon när jag gick.

Glädjen över dessa ord behövde ingen förklaring.

Här kom Beatrice Gripenberg från styrelsen för Bergvik sommarhem in i bilden. Hon skaffade åt mig ett mycket fördelaktigt studielån. Ett lån som skulle betalas tillbaka i rater efter att jag tjänstgjort som färdigutbildad ett år.

Helsingfors stads sjuksköterskeskola hade elevhemmet och den teoretiska utbildningen förlagda till tuberkulossjukhuset (nuvarande

Dals sjukhus) långt från centrum. Det tyckte vi att var speciellt långt borta under generalstrejken vintern 1956 då man bara kunde röra sig till fots. De arma fötterna måste vara inklämda i "systerskor" - snörskor med klack. Mina fötter hade aldrig gått på klack förut. Men det hörde till elevuniformen. Efter tunga dagar på sjukhus stapplade man den långa vägen hem. Sådant kom man över. På den tiden fann man sig i bestämmelserna.

Elevdräkterna och studieböckerna skulle vi betala själva. Mina besparingar räckte inte långt. Rektor Maj-Lis Juslin agerade för att bistå sin skyddsling. Lions club i Kotka hade hört om mina svårigheter och gav mig 15.000 mark (gamla mark) i studiestöd. Samfundet Folkhälsan tilldelade mig 30.000 mark studiestöd ur Lucia-medel. Stipendiet överräcktes vid en högtidlighet på Folkhälsan av själva Lucia. I december samma år fick jag ytterligare 30.000 mark av resterande Luciamedel från 1955 med en förhoppning om att jag även denna termin skall ha framgång i mina studier.

Rektorn hade svingat sitt trollspö. Min utbildning var nu ekonomiskt genomförbar. Jag kände en stark övertygelse av att vara på rätt väg i livet. Äntligen!

Under sommarferien bjöd Birgit Lönnqvist (nu Gustafsson), kallad "Bergvikmatte", mig

på en flygtur till Mariehamn. Vi skulle vara en vecka i Vårdö, Horsholm. Sola, bada och njuta i en liten hyrd stuga. Redan när vi kom till Mariehamn med flygbussen sade jag övertygad:

- Hit kommer jag när jag är färdig med utbildningen.

Jag tog ett svartvitt vykort från ställningen i bokhandeln för att genast efter min första flygtur sända en hälsning till Pålsboda. Det visade sig vara en mycket märklig vy på ett i sig intetsägande motiv.

En annorlunda jul

Den första julen i sjuksköterskeskolan var vi lediga. Elevhemmet lämnades tomt och öde. Jag tog en sen eftermiddagsbuss till Kotka. Hemkommen möttes jag av en sorglig syn. Pappa satt berusad i gungstolen. Julgranen låg på golvet oklädd och utan fot. Hellin var på gränsen till ett schitzofrent sammanbrott.

Jag insåg att jag inte kunde stanna här, men vart skulle jag ta vägen? En utväg var att åka tillbaka till elevhemmet och sitta där ensam. Där hade jag – om inte annat – min säng, lugn och ro.

Jag gick till busstationen. Men sista bussen till Helsingfors hade avgått för en halv timme sedan. Det var julafton och jag var utlämnad på ett tomt torg i Kotka.

Än en gång uppenbarade sig en räddande ängel från Bergvik. Jag kom nämligen att tänka på Birgit Lönnqvist som firade julen hemma i Borgå. Jag promenerade tillbaka till Piispala, ringde på hos gårdskarlen och bad att få ringa till Borgå. Det lyckades. Birgit svarade och inbjöd mig att genast komma på besök. Jag kunde ta en taxi som hon skulle betala.

Sagt och gjort. Där stod hon i julkvällens kyla och väntade på mig. Taxichauffören hade anmärkt att jag var en allvarsam flicka.

- Kanske hon har anledning, svarade Birgit.

Att en julafton som började så illa kunde sluta så bra! Birgit bar upp mat åt mig. Rågade fat med julbordets läckerheter.

Annandag jul åkte jag till Helsingfors och det tomma elevhemmet. Där inväntade jag med förtröstan vardagen och studiegemenskapen. Aldrig frågade någon där hemma vart jag tog vägen den julaftonen. Kanske de inte alls noterade att jag varit där?

Andra studieåret blev det kärvt på hemmaplan. Hellin hade fått cancer. Hon vägrade ta emot vare sig hjälp eller vård. Pappa var tillfälligt hemma. Båten låg i Kotka hamn. Jag for hem för att diskutera problemen. Då kom Hellins tre systrar med angrepp och beskyllningar. Jag borde sluta min utbildning och sköta Hellin hemma, ansåg de.

Sirkka-Liisa som andra årets elev i Sjuksköterskeskolan.

Pappa kom till köket och sade med bestämd röst att de skulle lämna "jäntan" i fred och bad dem gå till sitt. Det var en överraskning att pappa tog mig i försvar. "Låt jäntan vara i fred", hade han sagt. Underbara ord ur min pappas mun.

Innan jag återvände till studierna bad jag socialkansliet om hjälp med Hellins tillsyn. De fick nyckel till lägenheten och gjorde vad de kunde. Men till sjukhuset lyckades man inte få henne. En av systrarna bodde i samma hus, hon hade mera bekymmer med vad hon kunde

plocka med sig från vårt hem än vad hon hade för sin egen syster.

Min trygghet och glädje i studierna stod åter på osäker grund. Men ingen uppmanade mig efter detta att avbryta min utbildning.

- Vänta bara, när jag dör så skall jag spöka för dig! Så löd Hellins avskedsord när jag besökte henne. Nästa gång jag såg henne låg hon död i sin kista.

Kotka begravningsplats ligger ganska långt utanför staden. Det var inte många som följde Hellin på hennes sista färd.

Starkaste intrycket under denna färd genom staden gav folket på gatorna. Jag blev rörd av att se alla män som stannade, tog av sig huvudbonaden och höll den mot bröstet. Sedan bugade de sig mot kistan och dess lilla följe. Kvinnorna visade också sin vördnad genom att stanna och sakta göra en nig-bugning

Döden angick också en främling. Den upplevelsen blev ljuset i en annars mörk begraving där jag fick närvara utan min pappa.

Hellins avskedsord hade jag länge obehag för, men hon spökade aldrig för mig. Hennes liv hade inte varit lätt. Hon hade det svårare än jag någonsin riktigt förstod.

Vid målet

Den 31 januari 1959 var en mycket stor dag i mitt unga liv. Min treåriga sjuksköterskeutbildning var klar.

Vid betygsutdelningen sade rektor Maj-Lis Juslin med låg röst att hon är så glad att få ge mig betyget. Hon hade trott på mig, hon hade hjälpt mig. Det hade gått vägen och hon gladdes med mig.

Alla som under åren hjälpt mig visade sin glädje på olika sätt. Beatrice Gripenberg bestod hela min första sjuksköterskeutrustning, från skor till mössa. Därtill bjöd hon Majken, som kommit från Örebro, Birgit Lönnqvist och mig på en god måltid på restaurang White Lady.

På dimissionsdagen bjöd Birgit alla som uppvaktade mig hem till sig på kaffe och tårta. Där var pappa, Majken, Beatrice Gripenberg och några andra. Majkens gåva var av det originellare slaget. Hon gav mig en korsett.

En betydelsefull, berikande tid var förbi. Nu

Också pappa Toivo var med och delade examensglädjen.

väntade Åland. Platsen mitt emellan mina båda hemländer. "Ber härmed få meddela Er att Ni är antagen som ordinarie sjuksköterska till kirurgiska avdelningen vid Ålands centralsjukhus. Enligt vår muntliga överenskommelse skall tjänsten tillträdas den 1 mars 1959." Det var så översköterskan Tatjana Pauka skrev i ett brev till mig den 9 februari.

*Två sanningar närmar sig varann.
En kommer inifrån,*

*En kommer utifrån
Och där de möts har man en chans
Att få se sig själv.*

Tomas Tranströmer

Vykortet

Vykortet på nästa sida är det kort jag nämnde i samband med min första resa till Mariehamn. Kortet jag snabbt sände iväg till Pålsboda i Sverige innan vi fortsatte till Vårdö. Inget märkvärdigt motiv alls, "Saltvik, Åland" i ena hörnet och vyn är tämligen intetsägande.

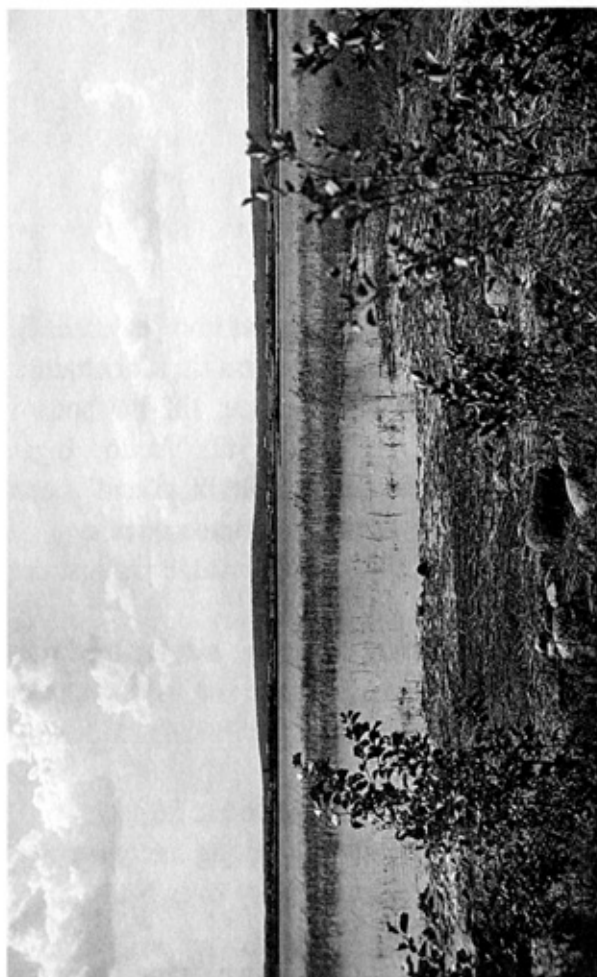
Detta hände 1956. Varför valde jag just det kortet?

År 1970, fjorton år senare, satt jag med min livskamrat Göran och tittade i ett vykortsalbum hos tant Hulda i Pålsboda. Plötsligt sade Göran:

- Vem har skickat hit det här kortet?

Undrande svarade jag att jag har gjort det. Han sade då att det är en vy över Nääs, taget från Stenören.

- Vi bor här vid stranden, sade han och pekade ut platsen till höger på bilden.

Jag sitter numera ensam här hemma, men jag ser Stenören från mitt fönster, därifrån motivet är taget.